

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

**Expresivita v úvodních člancích na titulních stranách
regionálních Deníků na Vysočině v srpnu 2016**

Bakalářská diplomová práce

Jana KUDRHALTOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Viktor Jílek, Ph. D.

Olomouc 2018

Prohlášení:

Čestně prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím odborné literatury a dalších uvedených informačních zdrojů. Práce obsahuje 72 436 znaků.

V Olomouci dne 27. dubna 2018

.....
Jana Kudrhaltová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat panu Mgr. Viktoru Jílkovi, Ph. D. za ochotu, čas a cenné rady, které mi jakožto vedoucí práce věnoval. Dále děkuji svým blízkým a rodině za podporu během psaní této práce i po celou dobu studia.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá prostředky lexikální expresivity v regionálních Denících na Vysočině v srpnu 2016. V teoretické části je vytvořen analytický rámec pro rozbor jednotlivých Deníků na základě kompilace odborné literatury. V praktické části je tento vzorec aplikován při identifikaci expresiv ve výše uvedených periodikách. Prvním cílem práce je vytvoření výčtu jednotlivých expresivních prostředků. Druhým cílem je provedení analýzy v uvedených periodikách. Zjištěná data jsou následně využita ke komparaci a interpretaci.

Klíčová slova: expresivita, lexikologie, zpravodajství, Deník, Havlíčkobrodský deník, Jihlavský deník, Pelhřimovský deník, Třebíčský deník, Žďárský deník, Vysočina

Abstract

This bachelor thesis deals with units of lexical expressivity in regional Deník newspapers in Vysočina in August 2016. In the theoretical part of this thesis there is created analytical framework for analysis of individual Deníks based on the compilation of professional literature. In the practical part, this formula is applied in identifying expressions in the above-mentioned periodicals. The first aim of the thesis is to create an enumeration of individual expressive means. The second objective is to perform the analysis in the mentioned periodicals. The data found is then used to compare and interpret.

Key words: expressivity, lexicology, news, Deník, Havlíčkobrodský deník, Jihlavský deník, Pelhřimovský deník, Třebíčský deník, Žďárský deník, Vysočina

Obsah

1. Úvod	8
2. Expresivita	10
2.1. Expresivita v lexikální rovině	10
2.2. Teoretické zpracování expresivity v literatuře s ohledem na lexikální rovinu	12
2.2.1. První zmínky o expresivitě.....	12
2.2.2. Jazyková expresivita v české literatuře	12
2.3. Zimova typologie expresivity	14
2.3.1. Expresivita inherentní	14
2.3.1.1. Expresivita hlásková.....	15
2.3.1.2. Expresivita slovotvorná	16
2.3.1.3. Expresivita lexikálně sémantická	18
2.3.2. Expresivita adherentní.....	19
2.3.3. Expresivita kontextová.....	22
2.4. Dělení expresivity dle kvality příznaku	23
2.4.1. Slova s kladným citovým příznakem	25
2.4.1.1. Familiární a důvěrná slova	25
2.4.1.2. Domácká slova, hypokoristika	26
2.4.1.3. Dětská slova.....	27
2.4.1.4. Eufemismy	27
2.4.1.5. Ostatní jednotky s kladným citovým příznakem	28
2.4.2. Slova se záporným citovým příznakem	28
2.4.2.1. Hanlivá slova (pejorativní slova).....	28
2.4.2.2. Zhrubělá slova, vulgární slova.....	29
2.4.2.3. Dysfemismy	30
2.4.2.4. Ostatní jednotky se záporným citovým příznakem	30
2.4.3 Slova bez vyhraněného hodnocení	30
3. Zpravodajský exkurz	32
3.1. Publicistický a žurnalistický styl	32
3.2. Dílčí oblast zpravodajská.....	32
3.2.1. Normativní teorie médií	33
3.2.1.1. Zásady informační kvality	33

3.2.1.2. Porušování zásad informační kvality.....	34
3.2.1.2.1. Lexikální prostředky porušující informační kvalitu	35
4. Praktická část.....	36
4.1 Metodika analýzy.....	36
4.2. Analyzované periodikum - Deník.....	37
4.2.1. Kraj Vysočina.....	38
4.3. Výsledky analýzy.....	38
4.3.1. Absolutní četnost a průměrný výskyt lexikálních expresiv	39
4.3.1.1. Shrnutí všech Deníků	40
4.3.1.2. Havlíčkobrodský deník.....	42
4.3.1.3. Jihlavský deník	44
4.3.1.4. Pelhřimovský deník	46
4.3.1.4. Třebíčský deník	48
4.3.1.6. Žďárský deník.....	50
4.3.2. Komparace všech pěti Deníků.....	52
Závěr	54
Seznam použitých zkratk	56
Seznam použité literatury	57
Seznam tabulek a grafů.....	59

1. Úvod

V současné době se média snaží své čtenáře a diváky zaujmout mnoha způsoby. Důvodem je, aby příjemci v široké nabídce dali přednost právě jednomu konkrétnímu periodiku. Protože chtějí získat co největší počet čtenářů, dochází ke komercializaci textů. Toho dosahují například grafikou, fotografiemi, volbou zajímavých témat a jejich uchopením nebo prací s titulky.

Podstatnou roli hraje také jazykové zpracování textů. Jedním z produktivních prostředků aktivizace příjemce je používání expresivity, která se projevuje ve všech jazykových plánech. U zpravodajských textů by se však expresivita objevovat neměla, protože neumožňuje podávání objektivních informací. Mnohá média ji v důsledku snahy aktualizovat přesto zařazují.

V oblasti verbální komunikace má expresivita řadu různých forem. V této bakalářské práci se vzhledem k jejímu rozsahu budeme zabývat pouze lexikální expresivitou. Čili expresivitou nejmenších plnovýznamových jednotek, kterými jsou jednotky lexikální.

Expresivitu budeme zjišťovat v periodiku lokálního charakteru – v Deníku. Budeme se věnovat jednotlivým regionálním mutacím na Vysočině. Jmenovitě se jedná o Havlíčkobrodský, Jihlavský, Pelhřimovský, Třebíčský a Žďárský deník. Zvolili jsme je proto, že v redakci Pelhřimovského deníku autorka pracuje už třetím rokem jako externí spolupracovnice.

Před zahájením práce jsme provedli předvýzkum, při kterém jsme ve všech srpnových vydáních z roku 2016 zjišťovali výskyt expresiv z jednotlivých vrstev jazyka. Zjistili jsme výskyt expresivity zejména u jednotlivých slov a slovních spojení v lexikální rovině, expresivní předpony a přípony v morfologické rovině a v minimální míře se objevovaly expresivní tvary slov a expresivita v rovině syntaktické. Proto věnujeme pozornost lexikální expresivitě, která však zahrnuje i slootovbu.

Cílem této práce bude provedení analýzy četnosti výskytu jednotlivých typů lexikálních expresiv v úvodních textech na titulních stranách zmíněných Deníků

na Vysočině. Expresiva současně bývají spojena také s hodnocením, proto budeme věnovat pozornost také jeho přítomnosti. Vzhledem k rozsahu práce je délka období, ve kterém jsou texty zkoumány, jeden měsíc, a to konkrétně srpen 2016. Během tohoto období se zaměříme na všechny dny, kdy Deník vychází – tedy pondělí až sobotu. Budeme zkoumat absolutní výskyt expresiv v úvodních člancích na titulních stranách, abychom zjistili, do jaké míry se jednotlivé redakce od sebe liší. Vzápětí budeme komparovat jejich výskyt v jednotlivých Denících.

Aby byly výsledky validní a abychom sjednotili různé rozsahy textů z titulních stran, budeme pracovat s hypotetickým textem o pěti stech slovech s případným přesahem na další strany (viz dále). Náhledy článků, z kterých vycházíme, budou k dispozici v příloze práce na CD. Získané údaje budou uvedené v tabulkách. Součástí bude také průměrný výskyt expresivních jednotek na jeden článek v jednotlivých mutacích.

V teoretické části bude vysvětlen pojem expresivita a na základě kompilace z odborné literatury vytvořena taxonomie expresivních a hodnotících jevů. Vytvoříme si tím analytický nástroj, který nám bude sloužit k dosažení našeho cíle. Budeme se při tom opírat především o práci Expresivita slova v současné češtině od Jaroslava Zimy, kterou rozšíříme o novější práci Dariny Hradilové Funkční aspekty lexikální expresivity v současné češtině.

Vytvořenou taxonomii aplikujeme v praktické části v rámci lexikální analýzy. Dílčí shrnutí a zhodnocení budou pod jednotlivými údaji všech pěti Deníků. Závěrem celé práce bude komparace a interpretace výsledků, které jsme získali lexikální analýzou. Pro přehlednost výsledky uvedeme v tabulkách.

2. Expresivita

Před rozdělením expresivity podle tradiční Zimovy typologie a následné kvality citového příznaku považujeme za vhodné uvést alespoň několik obecných definic této problematiky.

Nový encyklopedický slovník češtiny definuje expresivitu takto: „*Expresivita se chápe jako pragmatická složka významu příslušného výrazového prostředku, daná postojem mluvčího; u konkrétních výrazových prostředků se může mluvit o existenci expresivního příznaku.*“¹

F. Čermák vidí expresivitu vždy jen jako odchylku od očekávání, a to na ose syntagmatické a paradigmatické². Dodává, že v tomto vymezení lze expresivitu vnímat jako jakoukoliv neobvyklou kombinaci formy či jejich významů. „*V praxi se proto v tomto smyslu jako expresivní jeví leccos ve frazeologii, kombinatorické fonetice i syntaxi vnímané stylisticky.*“³

Expresivita se dělí na jazykovou a nejazykovou. Nejazyková expresivita je zkoumána v oblasti extralingválních⁴ a paralingválních⁵ expresivních jevů. V oblasti verbální komunikace zasahuje expresivita čtyři základní roviny, a to morfologickou, lexikální (viz dále), syntaktickou a zvukovou.

Významná realizace expresivity nastává ve výše zmíněné lexikální rovině, kterou se zabývá právě i tato práce. J. Zima píše, že „*expresivní výraz bývá zpravidla chápán jako výraz vyjadřující vedle prvků nociónálních i osobní citový vztah, třeba již zobecněný, k vyjadřované skutečnosti*“⁶.

2.1. Expresivita v lexikální rovině

Předmětem našeho zájmu, jak jsme již uvedli v úvodu této bakalářské práce, je expresivita lexikální. V. Jílek stejně jako výše uvedený J. Zima také označuje

---

¹ Nový encyklopedický slovník češtiny online [online]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/EXPRESIVUM#expresivita>

² Čermák 2010, s. 124-125.

³ Tamtéž.

⁴ Mezi ně patří neverbální komunikace, například gestika, mimika, proxemika, haptika a další.

⁵ Mezi ně patří doprovodný systém zvukový.

⁶ Zima 1961, s. 5.

za expresivní takové lexikální jednotky, které kromě základního (nacionálního) významu nesou i citový nebo volní příznak⁷. „*Citový příznak společně s příznakem volním a stylovým označujeme jako konotace, tvoří pragmatickou složku významu lexikální jednotky.*“⁸ Každý expresivní výraz z lexikální roviny je možné nahradit slovem neutrálním, které bude k původnímu výrazu synonymní. „*Rozdíl nacionálního a expresivního slova vznikne ze srovnání příkladů spát – spinkat. Základní význam obou sloves je týž. U druhého je navíc příznak citový, a to mazlivý.*“⁹

Expresiva mohou zároveň obsahovat hodnocení, či hodnocení doprovázet¹⁰. Pouze menšina expresiv hodnocení neobsahuje. „Užití expresiva jako podpůrného prostředku hodnocení, které je vyjádřeno nacionální lexikální jednotkou, či jako přímého nosiče hodnocení může být motivováno snahou původce vzbudit u příjemce emoční, citovou odezvu a na jejím základě dosáhnout změny postoje, případně příjemce motivovat k žádoucímu typu jednání.“¹¹ U většiny lexikálních jednotek lze identifikovat kladný či záporný citový příznak¹² (viz dále). „*Expresivní příznaky mají slova všech oblastí stylových i slova nespisovná. Výjimku tvoří odborné názvy, u nichž je expresivita přímo vyloučena. Citovost vystupuje do popředí v živém mluveném projevu, proto se expresivní slova zhusta objevují ve vrstvě hovorové, ve slovech obecné češtiny, ve slangu a argotu.*“¹³

Při hodnocení je v mnoha případech nutné znát kontext, aby čtenář správně pochopil záměr původce sdělení. Hodnocení může být v kontextu přepólováno, kdy se primárně záporná jednotka může zasadit do kontextu a stát se tak kladnou jednotkou, a naopak. Dochází k tomu například u slovo tvorných a některých adherentních expresiv.

Kromě výše uvedených expresiv s citovým příznakem kladným a negativním existují i expresiva, která nemají vyhraněné hodnocení. „*U některých slov není toto rozlišení vyhraněno a mluvíme jen o citovém slově bez další specifikace. SŠJČ označuje*

---

⁷ Jílek 2005, s. 23.

⁸ Tamtéž.

⁹ Hauser 1980, s. 48.

¹⁰ Vedle expresiva je ještě nacionální neexpresivní jednotka, například *obrovský problém*.

¹¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 78.

¹² Stejně je expresivita rozdělována i u roviny morfológické

¹³ Hauser 1980, s. 51.

takto slova jako cháska, chechtat se, dřina, čertovina, dívčina, dlouhán, hafan, hajdalák, kakabus.“¹⁴

Následující dělení doplníme tam, kde to bude možné, také o příklady z analyzovaného materiálu.

2.2. Teoretické zpracování expresivity v literatuře s ohledem na lexikální rovinu

2.2.1. První zmínky o expresivitě

Prvním jazykovědcem, který se začal věnovat zkoumání expresivity jak po stránce teoretické, tak i po stránce praktické aplikace teoretických poznatků, je označován švýcarský lingvista Charles Bally¹⁵. Věnoval se zaujatosti a osobnímu nazírání ve francouzštině¹⁶. Jasně oddělil objektivní stránku výrazových prostředků od stránky expresivní¹⁷. V jeho pojetí však splývaly pojmy expresivita a hodnotící soudy. Expresivní je podle něj každý jazykový jev spojený s emocí¹⁸.

Podobně postupuje také český lingvista také Miroslav Grepl, který ve své monografii detailně představil citově aktualizované odchylky. Stejně jako Bally tak expresivitu chápe jako odchylku od běžného vyjadřování.

2.2.2. Jazyková expresivita v české literatuře

Z českých lingvistů, kteří se věnovali expresivitě, bychom rádi zmínili Jaroslava Zimu, jehož dělení je považována za základní a budeme z něj vycházet i my. Rozdělil expresivitu na inherentní¹⁹, adherentní a kontextovou. „*Expresivita jako jazykový jev není problémem jenom lexikologickým. Proniká i ostatními oblastmi jazyka; uplatňuje se v jeho zvukové stavbě, v oblasti tvoření slov, jeví se výrazně v tvarosloví, je stálou potřebou jazyka mluveného, kde zvláště jasně proniká ve skladbě.*“²⁰ Zimovo dělení

---

¹⁴ Hauser 1980, s. 50.

¹⁵ Bally, Le langage et la vie, Zurich 1935.

¹⁶ A. Mikulová francouzštinu definuje jako jazyk s vysokou kulturou. In: Krčmová a kol. 2010, s. 113.

¹⁷ Zima 1961, s. 5.

¹⁸ Zima 1961, s.6.

¹⁹ Expresivita inherentní má přesah i do zvukové a morfologické roviny.

²⁰ Zima 1961, s. 5.

vyhovuje i nám, protože umožňuje zachytit všechny jevy a je určeno pro oblast lexikální, která je předmětem našeho zájmu.

Alternativní přístup obsahuje práce J. V. Bečka, který rozděluje expresivitu na citovou, apelovou, výrazovou a zvukovou²¹. *Citová expresivita* vyjadřuje cit nebo citový vztah ke skutečnosti či adresátovi, které označuje. *Apelovou expresivitu* nabývají lexikální jednotky až při konkrétním větném užití. Jejimi prostředky autor vyjadřuje svou vůli přímo ke skutečnosti nebo k adresátovi. „*Prostředkem přímo adresované intence jsou modální typy vět, a to věty rozkazovací a věty tázací, obojí ve své primární funkci.*“²² *Výrazovou expresivitu* chápe jako neobvyklou a nápadnou ve způsobu užití slova, kterým autor vyjadřuje svůj osobní postoj ke skutečnosti. Autor však sám dodává, že se různé typy expresivity často sdružují. Jejimi hlavními oblastmi jsou pojmenování, zejména pak pojmenování nepřímá²³. *Zvuková expresivita* je nápadná ve znění slova²⁴. Obsahují ji především onomatopoeické citoslovce a slova od nich utvořená, zvukově expresivní mohou být i slova, která mají nápadné seskupení hlásek, například *čmajznout, čochtat, t'ululum* a jiné.

Bečkovu rozdělení je pro nás sice inspirativní, ale v této práci ho nevyužijeme, protože se kromě lexikální roviny zabývá i rovinou morfologickou a syntaktickou a zahrnuje širší kvantum jevů, které ze Zimova pohledu expresivní nejsou. Problém je především s výrazovou expresivitou, protože nejde o expresivitu v pravém slova smyslu, ale pouze o nápadnost užití lexikálního prostředku.

Dále se problematikou expresivity, konkrétně hodnocením, zabýval Alois Získal²⁵, který rozšířoval znaky citové libosti či nelibosti a zhrubění. Typologii pak provádí Přemysl Hauser, který vycházel z tradiční Zimovy typologie. Rozdělil expresivitu dle kvality příznaků na slova s citově pozitivním příznakem a slova se záporným citovým příznakem. Mezi kladný citový příznak řadí důvěrná a familiární slova, domácká slova, hypokoristika a laudativa, dětská slova, eufemismy, naopak mezi

---

²¹ Bečka 1992, s. 57-58 a s. 197-217.

²² Bečka 1992, s. 204.

²³ Bečka 1992, s. 207.

²⁴ Bečka 1992, s. 116-119.

²⁵ Získal, Příspěvky v lexikografické teorii a praxi, 1938.

záporný citový příznak přiřazuje hanlivá a pejorativní slova, zhruběla slova, vulgární slova.²⁶

V neposlední řadě bychom také rádi zmínili Darinu Hradilovou, která rovněž navázala na dílo J. Zimy a uvedla ho do kontextu otázek a poznatků současné lingvistiky. Ukázala, že se systém expresivních pojmenování vyvíjí a některé expresivní typy snadno podléhají změnám. Doplňujeme proto Zimovu typologii i o její příklady z nových periodik, abychom byli lépe schopni jednotlivé druhy expresivity analyzovat.

2.3. Zimova typologie expresivity

Jak jsme již uvedli výše, J. Zima rozděluje expresivitu na inherentní, adherentní a kontextovou. Toto členění je považováno za základní a přiklání se k němu i V. Jílek²⁷. Z tohoto rozdělení budeme pro potřeby této práce vycházet i my.

2.3.1. Expresivita inherentní

Expresivita inherentní je v přímé souvislosti s lexikální jednotkou. Expresivní charakter je u této skupiny trvalý a ve většině případů zřejmý i bez bližšího kontextu. U některých slov však při identifikaci kontextu zapojit musíme. V analyzovaném vzorku jsme narazili například na větu „*Expozici mléčných výrobků návštěvníci najdou nejen tradičně ve sklepení radnice, ale i ve starém špitále nebo ve farní stodole.*“²⁸. Slovo *špitál* (= nemocnice) sice SSSJČ označuje jako expresivní²⁹, my jej však mezi lexikálně sémantickou expresivitu, kam by za normálních okolností spadalo, započítávat nebudeme. Je to z toho důvodu, že v tomto kontextu dokladuje dobové označení a nenabývá tak expresivního významu. Započítali bychom ho pouze tehdy, pokud by se jednalo o označení nemocnice v dnešním slova smyslu (například *jdu si lehnout do špitálu*).

Některá expresivní slova ale mohou častým používáním ztratit expresivní charakter a stát se tak neutrální jednotkou. V tomto případě je však také důležité znát

---

²⁶ Hauser 1980, s. 50-51.

²⁷ Jílek, Bednařková a kol. 2015, s. 77.

²⁸ Havlíčkobrodský deník 15. 8. 2016.

²⁹ Internetová jazyková příručka [online]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=%C5%A1pit%C3%A1l>.

kontext. Jsou to například slova *obrázek, lahvička, kočárek, ručička hodinek, dvířka kuchyňské linky* a jiná.

Inherentní expresivita je realizována v jejich hláskovém skladu, slovtvorné podobě nebo lexikálně sémantické charakteristice. Expresivita inherentní má přesah do zvukové nebo morfologické roviny, ale je zároveň předmětu zájmu i lexikologie³⁰, takže ji využijeme v naší taxonomii.

2.3.1.1. Expresivita hlásková

Projevuje se zejména spojením hlásek, které nejsou běžné ve slovech bez expresivního zabarvení. Jedná se především o spojení palatálních (= předopatrových) souhlásek *d', t', ň* a *j* se samohláskami *a, u* a *o* nebo s dvojhláskou *ou*, například *hňup, čučet, nekňuba, hubeňour, ňouma, ťulpas* a další. Dále spojení souhlásek velárních (= zadopatrových), mezi něž patří *g, k* a *ch* se samohláskou *e*, například *chechtat se, ochechule* a podobně. Souhláska *ch* může vyvolat expresivní příznak i v jiných spojeních, například *chlemtat, chumlat, chrchlat* a jiná.³¹

Expresivní je také hlásková skupina *-ajs, -ajz*, například *maglajz, čmajznout* a jiná, nebo *cv-, čv-*, například *cvrknout, čvachtat* a podobně³². V. Jílek do této kategorie řadí i část onomatopoických výrazů a lexikální jednotky od nich odvozené, například *ťuk – ťukat* a *žbluňk – žbluňkat*³³.

Je založena na inovacích v rovině významu. „Formálním indikátorem expresivity jsou u slov této skupiny jednak neobvyklost dané hlásky nebo hláskové skupiny se zřetelem k hláskovému skladu slov neutrálního lexika (typ *fňukat*), jednak odlišnost modifikace zvukové podoby vzhledem k slovu, které se může jevit jako základní typ (typ *cejtit – cítit*).“³⁴

V analyzovaném vzorku jsme expresivitu hláskovou nenalezli.

---

³⁰ Hauser 1980, s. 48.

³¹ Hauser 1980, s. 49.

³² Zima 1961, s. 13.

³³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 79.

³⁴ Zima 1961, s. 14.

2.3.1.2. Expresivita slovtvorná

Mezi expresivitu slovtvornou řadí P. Hauser³⁵ i V. Jílek³⁶ slova zdobnělá (= deminutiva) (např. *dvířka, zadeček, očko, židlička*), slova zvětšovací (= augmentativa) (například *psisko, kapřísko, vosisko*), adjektiva zesilující nebo zjemňující původní vlastnosti (například *mladičký, uzoučký, velikánský*), názvy nositelů vlastností vyznačujících se nápadným znakem (například *nosáč, mlad'och, štekna, sprostárna*), názvy osob se zápornou předponou (například *nestyda, nenasyta, nemrava*) a negativní příznak zesilující cizí předpony (například *arcipitomec, arcidarebák, ercničema, obrlump*)³⁷.

Další prostředky, které vytváří slovtvornou expresivitu, jsou:

Přípony slov – J. Zima tuto skupinu označuje jako nejrozsáhlejší.³⁸ „Expresivitu danou příponami zjišťujeme v lexikální zásobě jazyka u šesti slovních druhů: u substantiv, adjektiv, příslovcí, sloves, číslovky všecek a u některých zájmen.“³⁹ Za expresivní přípony J. Zima považuje⁴⁰: **-ák** (například *kruťák, drsňák, krvák*), **-áč** (například *břicháč, nosáč, naháč*), **-ec** (například *blbec, ospalec, tupec*), **-ek** (například *mazánek, uřňukánek, posránek*), **-och** či **-ouch** (například *mlad'och, tlust'och, zajoch*), **-ouš** (například *divouš, drahouš, milouš*), **-oušek** (například *pěknoušek, slaboušek, plešat'oušek*), **-as** (například *mlad'as, kruťas, mamlas*), **-an** i **-án** (například *socan, dacan, suchán*), **-oun** (například *šplhoun, krkoun, mračoun*), **-our** (například *kaňour, dědour, samour*), **-ous** (například *divous, mrňous, pad'ous*), **-a** a její varianty **-ta, -ka** a **-da** (například *poberta, smrdívka, polda*), **-out** (například *žrout, mlsout, mrzout*), **-era, -ěra** a **-ura** či **-ula** (například *trumbera, trunděra, dědula*), **-árna** (například *sviňárna, lumpárna, sprostárna*), **-na** (například *šklebna, fňukna, chechtna*), **-anda** (například *šeptanda, čumenda, fešanda*), **-inda, -enda** a **-izna** (například *pacifinda, treperenda, babizna*), **-ule** (například *štekule, ochcechule, trampule*).

Zvláštní skupinu tvoří hybridně tvořená slova. Ta často nabývají lidového nebo vulgárního charakteru. Spadají sem přípony **-ista** (například *kopálista, srandista*,

³⁵ Hauser 1980, s. 49.

³⁶ Jílek 2005, s. 24.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Zima 1961, s. 14.

³⁹ Zima 1961, s. 15.

⁴⁰ Zima 1961, s. 16-21.

šejdrista), **-ant** (například *hrubant, pracant, vzteklant*), **-átor** (například *synátor, vědátor*), **-ián** (například *hrubián, grobián, krobián*), **-ius** (například *milius*).⁴¹

Předpony slov – J. Zima uvádí jmenné složeniny předponové, jako jsou **arci-** (například *arciosel, arciblázen, arcidareba*), **vele-** (například *velebřichatý, velešibr, velešibunk*), **obr-** (například *obrůl, obršpicl, obrproletář*), **truc-** (například *trucpodnik, strucspolek, trucvýlet*) a **erc-** (například *ercblázen, ercbaba, erclotr*).⁴² V. Jílek sem řadí záporné předpony **anti-**, **ne-** (například *antitalent, necita, neruda*), zveličující, případně intenzifikační předpony **arci-**, **erc-**, **giga-**, **mega-**, **obr-**, **super-**, **ultra-** a zdrobňující přípony, jako příklad uvádí **pidi-**.⁴³

Případná duplikace nebo reduplikace formantu – Vzniká opakováním slabik ve slově. J. Zima ji považuje za typický projev expresivity.⁴⁴ Také V. Jílek říká, že případná duplikace formantu sama o sobě nese expresivní příznak.⁴⁵ Například *maličičký, malilinký, dlouhatanánáský, přepřevýborný* a další. Upozorňuje však, že u frekventovaných slov tohoto typu se expresivita stírá, například *svatosvatý* nebo *širošířý*.

D. Hradilová k tradičním příkladům podle J. Zimy přidala příklady z nové slovní zásoby⁴⁶. Například *litlík* (= malé dítě), *shopík* (= obchod), *sametařák* (= účastník Sametové revoluce), *komouš* (= komunista) a další. Dále uvádí, že specifickou skupinou nových expresivních slov jsou kompozita, například, *velkozloděj* (= velký zloděj), *kočkohonič* (= sukničkář), *automaniak* (= milovník aut), *egomaniak* (sebestředný člověk)⁴⁷.

Analyzovaný vzorek obsahoval například slova *fandově*⁴⁸, *klokánkování miminek*⁴⁹, *nenaprázdňinovat*⁵⁰, *kostitřas*⁵¹ nebo *dovolenkáři*⁵². Dále sem stejně jako

---

⁴¹ Zima 1961, s. 22.

⁴² Zima 1961, s. 24.

⁴³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 79.

⁴⁴ Zima 1961, s. 23.

⁴⁵ Jílek 2005, s. 24.

⁴⁶ Hradilová 2015, s. 17

⁴⁷ Jedná se o nové příklady, které D. Hradilová získala ze Slovníku neologizmů 2, Martincová 2004.

⁴⁸ Havlíčkobrodský deník 3. 8. 2016.

⁴⁹ Havlíčkobrodský deník 5. 8. 2016.

⁵⁰ Pelhřimovský deník 1. 8. 2016.

⁵¹ Žďárský deník 26. 8. 2016.

⁵² Žďárský deník 9. 8. 2016.

V. Jílek řadíme všechna deminutiva (například *hříbek*⁵³, *pasáček*⁵⁴, *ovečka*⁵⁵, *srdíčko*⁵⁶, *pejsek*⁵⁷ a další.

2.3.1.3. Expresivita lexikálně sémantická

Expresivita lexikálně sémantická je spjata se základním významem lexikální jednotky, která vyvolává citové hodnocení. Jedná se o slova, která jsou svým významem expresivní, ne svou utvářeností, například *blb*, *bordel* nebo *žrádlo*.⁵⁸

Dále sem patří citoslovce vyjadřující emoce (například *au*, *fuj*, *br*, *ach*), vůli (například *hle*, *na*, *hybaj*), onomatopia (například *brnk*, *frrr*, *haf*, *vrrr*, *kokodák*) a slova od nich odvozená (například *brnkat*, *bručet*, *frčet*, *mňoukat*, *hýkat*, *kdákat*)⁵⁹. Dále sem V. Jílek řadí slova, jejichž expresivita spočívá přímo ve významu (například *blbý*, *hrabivý*, *pitomý*)⁶⁰.

D. Hradilová uvádí příklady z nových periodik⁶¹: část rozhovoru v Mladé frontě Dnes „*Byl jsem posera...*“, titulek z deníku Aha! „*Krytinář zbouchnul mladou dívku*“, úryvek z článku z časopisu Týden „*Ty umělecký sračky nikdo nekupuje...*“. Expresivnost těchto jednotek je v jejich překvapivosti a neočekávanosti vzhledem ke společenské normě. „*S vysokou pravděpodobností je jejich výběr provázen vědomím emocionální reakce, kterou takové lexikum vyvolá u příjemce sdělení, je záměrný a motivovaný cílem manipulovat s postoji a emocemi adresáta.*“⁶²

Z kategorie lexikálně sémantické expresivity jsme v analyzovaném vzorku narazili na výrazy *vystřelili si z něj*⁶³, *někdo si hloupě hraje*⁶⁴, *průšvihovost*⁶⁵ a *hříšníci*⁶⁶. V některých případech se může pojit lexikálně sémantická a slovo tvorná, eventuelně hlásková expresivita. Tato slova proto budeme řadit do speciálně vytvořené

⁵³ Žďárský deník 15. 8. 2016.

⁵⁴ Žďárský deník 16. 8. 2016.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Pelhřimovský deník 25. 8. 2016.

⁵⁷ Jihlavský deník 15. 8. 2016.

⁵⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 80.

⁵⁹ Jílek 2005, s. 24.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Hradilová 2015, s. 20.

⁶² Hradilová 2015, s. 51.

⁶³ Jihlavský deník 1. 8. 2016.

⁶⁴ Jihlavský deník 18. 8. 2016.

⁶⁵ Jihlavský 18. 8. 2016.

⁶⁶ Havlíčkovobrodský deník 4. 8. 2016.

kategorie „Expresiva lexikálně sémantická v kombinaci“ (viz dále). V analyzovaném vzorku se objevilo slovo *dohandrkovat*⁶⁷, které lze díky předponě „do-“, započítat jak do lexikálně sémantických expresiv, tak do slovotvorných expresiv. Budeme ho proto počítat do výše zmíněné vytvořené kategorie.

V neposlední řadě sem stejně jako V. Jílek budeme řadit frazeologismy⁶⁸. Vždy u nich ale musíme zvažovat kontext, protože ne všechna frazeologická vyjádření mají expresivní charakter. „*Expresivní frazémy jsou dle F. Čermáka dominantně hodnotící, jejich expresivita kvantitativní či kvalitativní je obsažena v lexikálním významu, a jako takové náleží k inherentním lexikálně sémantickým expresivům.*“⁶⁹ Dodává, že o expresivní povaze frazému lze rozhodnout na základě konfrontace se synonymním označením stejné skutečnosti. Jestliže alespoň jedno synonymní označení vyjadřující emoční stav, případně citovou reflexi skutečnosti existuje, je frazém expresivní. Například *tnout do živého, jablko sváru, pro nic za nic* a podobně⁷⁰. Expresivnost frazeologismů by se eventuálně dala zjišťovat ve slovníku frazeologismů, ale my použijeme výše uvedené kritérium.

V analyzovaném vzorku jsme identifikovali frazeologismy *není to med*⁷¹, *babské rady*⁷² a *rvát si vlasy*⁷³.

2.3.2. Expresivita adherentní

U expresivity adherentní je inovován základní věcný význam, který je přenesený do nového, neočekávaného kontextu. Nacionální význam tedy přibírá expresivní konotaci. V původní podobě jde o slova neutrální vyjadřující věcné pojmy, avšak jsou-li použita v jiné skutečnosti, nabývají expresivního potenciálu. Tímto způsobem dochází k významovému větvení slova, které tak může mít více významů. Patří sem například slova *robot*⁷⁴ (= těžká práce), *inteligent*⁷⁵ (= hlupák), *baba*⁷⁶ (= nepříjemná žena),

⁶⁷ Havlíčkobrodský deník 16. 8. 2016.

⁶⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 80.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Třebíčský deník 11. 8. 2016.

⁷² Pelhřimovský deník 27. 8. 2016.

⁷³ Pelhřimovský deník 24. 8. 2016.

⁷⁴ Původní neutrální význam je poddanství; služba rolníků pro jejich pány. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=robot&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

*idiot*⁷⁷ (= pitomec), *vůl*⁷⁸ (= hlupák) a další. Mohou obsahovat kladné i záporné hodnocení. Jak expresivita inherentní, tak adherentní spadají do oblasti lexikologie i mezi stylistické prostředky.

Z aktuálních polysémiích jednotek D. Hradilová uvádí příklady z vybraných periodik⁷⁹: například „*Zloděj očesal ze školy okapy*“ z Mladé fronty Dnes, „...*ukončila kariéru několika kontroverzních politických dinosaurů*...“ rovněž z Mladé fronty Dnes, „...*hluchavky točej krátkometrážní film na téma rychlost v obci*.“ z časopisu Týden, „...*všichni politici pupíci nám totiž dosud vykládali*...“ z deníku Právo a podobně.

J. Zima zkoumá expresivitu z hlediska přesunování mezi jednotlivými oblastmi pojmenování označujícími odlišné oblasti skutečnosti a představuje jejich dílčí kategorie⁸⁰. My je zde uvádíme z toho důvodu, abychom byli schopní jednotky adherentní expresivity správně identifikovat a následně zařadit:

Expresivita vznikající přesuny pojmenování uvnitř oblasti jevů lidského života⁸¹ – Lexikální jednotky z této skupiny nabývají expresivitu přesunem do oblasti lidských jevů, ve které nejsou obvyklé. J. Zima tuto skupinu rozděluje na několik dalších podkategorií. Jsou jimi pojmenování z oblasti biologie, fyziologie a patologie člověka (například *nemluvně* ve významu člověka v nějakém novém oboru, *kousat* ve významu jízlivě mluvit), jména příslušníků národů, křestní jména, příjmení, apelativa (například *Skot* označuje skrblíka, *Matěj* označuje hloupého člověka), jména osob a pojmenování jevů z kulturní historie člověka (například *Mefisto* je nespokojený člověk, *Satyr* je smyslný člověk), pojmenování z okruhu náboženských představ, náboženského kultu a liturgie (například *lucifer* je označení zlého člověka, *kázání* označuje napomínání), pojmenování z oblasti pohádek a bájí (například *budulíněk*

---

⁷⁵ Původní neutrální význam je vzdělaný člověk. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=intelligent&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

⁷⁶ Původní neutrální význam je stařena. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=b%C3%A1ba&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

⁷⁷ Původní neutrální význam je slabomyslný člověk. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=idiot&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

⁷⁸ Původní neutrální význam je vykleštěný býk určený k tahu. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=v%C5%AFl&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

⁷⁹ Hradilová 2015, s. 20.

⁸⁰ Zima 1961, s. 55-69.

⁸¹ Zima 1961, s. 55-63.

ve významu tlusté dítě, *čaroděj* označuje člověka, který dokáže podivuhodné věci), pojmenování sociálních jevů minulých (například *robotovat* ve smyslu těžce pracovat, *raubíř* označuje násilníka) a pojmenování z okruhu vojenství a společenského života, názvy činností odborné povahy a činností specifických pro úzký okruh lidí (například *verbovat* ve smyslu získávat na práci, *vpašovat* ve smyslu tajně umístit).

Expresivita vznikající pojmenováním skutečnosti z oblasti lidského života výrazy z okruhu života živočišného⁸² – Jde o výrazy, které označují zánik lidského života (například *zdechnout*, *pojít*), zvířecí hlasy, které nahrazují hlasy lidské (například *zaskřehotat*, *kuňkat*). Často bývají expresivně označovány lidské hlasy ptačími (například *kdákat*, *šveholení*). Dále do této skupiny patří jména zvířat, jejichž vlastnosti charakterizují některé lidi (například *zmije* = zlý člověk, nejčastěji žena, *červ* = ubohá, nepatrná bytost).

Expresivita vznikající přesunem pojmenování z oblasti živočišstva, rostlin a přírodních jevů do jiných oblastí⁸³ – Expresivní výrazy této kategorie vznikají pojmenováním jevů z oblasti živočišné a rostlinné v jiných oblastech. Například označení zvuků z jiných oblastí, které jsou nahrazeny zvířecími hlasy (například *motor předl*, *psací stroje řehtaly*, *lokomotiva funí*) a názvy činností typických pro nějaký živočišný druh (*vyklubal se z toho zápal plic* = vznikl, *rojit se* = scházet se).

Expresivní prostřeny pojmenování mezi oblastí neživé hmoty a oblastí lidského života⁸⁴ – Jsou spjaty se společenskými vztahy člověka a jeho činností. Zjednodušeně označují běžné jevy lidského života. Například *tyčka* = hubený, *bobek*, *bobeček* = malé dítě, *bečka* = tlustý člověk, *bačkora* = trpný, nepodnikavý člověk.

V námi analyzovaném vzorku jsme našli například slovo *ratolesti*⁸⁵ (= potomci)⁸⁶ a výraz *kolo mu očesali*⁸⁷ (= rozebrali mu některé části kola)⁸⁸.

---

⁸² Zima 1961, s. 63-67.

⁸³ Zima 1961, s. 67-68.

⁸⁴ Zima 1961, s. 69.

⁸⁵ Původní neutrální význam je větvička. Dostupné z:

<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=ratolest&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

⁸⁶ Havlíčkobrodský deník 26. 8. 2016.

⁸⁷ Původní neutrální význam je trháním sklízet ovoce. Dostupné z:

<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=%C4%8Desati&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

⁸⁸ Jihlavský deník 1. 8. 2016.

2.3.3. Expresivita kontextová

Naopak expresivita kontextová je vždy pouze stylistickou záležitostí a není součástí významu slova. V. Jílek ale upozorňuje, že se kontextová expresivita dotýká i lexikologie⁸⁹. „V lexikální rovině kontextová expresivita vzniká v bezprostředním kontextu, nikoliv v komplexní výpovědní perspektivě, je založena na inkongruentním, zřetelně nenáležitým užití lexikálních jednotek. Důsledkem pak je přítomnost hodnocení označované skutečnosti, které má primárně charakter (ráz) negativně hodnotící, jde o ironii.“⁹⁰

V. Jílek dále upozorňuje, že kromě inkongruence z hlediska významu může dojít i ke stylové nenáležitosti. „Druhým případem je užití jednotek, které jsou sice z hlediska pojmového významu v souladu s označovanou skutečností, ovšem jsou inkongruentní v důsledku přítomnosti stylové konotace, případně v důsledku kombinace stylové konotace s časovou charakteristikou. Týká se to jednotek, které mají v sémantické struktuře obsažen stylém knižní, poetický, hovorový, v rámci knižních jednotek se pak jedná zejména o zastaralé archaismy, přičemž stylový charakter sdělení užití takových prostředků vylučuje, jsou s ním ve zřetelném rozporu.“⁹¹ Hodnocení v tomto případě vyplývá z výrazného kontrastu mezi neutrálním zpravodajstvím a příznakovou lexikální jednotkou.

Kontextová expresivita je odvozována podle toho, co je v určitém jazykovém stylu neobvyklé. Je založena na kontrastu, který způsobuje užívání výrazových prostředků, jež svým významem neodpovídají kontextu. Tradičními příklady kontextové expresivity jsou zřetelné nenáležitá slova knižní, biblická nebo odborné termíny v prostě sdělovacím stylu.

Například „Na tiskovou konferenci přišel ministr se svými **zbrojnoši**“⁹² nebo „Krásy moc nepobrala, **pročež** nosí **šlojír** před obličejem.“⁹³ Slovo *zbrojnoš* je historismus (jedná se o významovou nenáležitost) a jednotky *pročež* a *šlojír* jsou slova knižní a zároveň archaismy (v tomto případě jde o stylovou nenáležitost), jejich užitím

⁸⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 59

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 60.

⁹² Jílek 2005, s. 25.

⁹³ Tamtéž.

v prostě sdělovacím stylu původce dosahuje kontextové expresivity. D. Hradilová také uvádí archaismus jako příklad, avšak v této větě se jedná o stylovou nenáležitost. „*Anžto vy tady sedíte částečně v tričkách, tak já si sundám sako...*“⁹⁴ Archaismy proto budeme mezi kontextovou expresivitu řadit i my.

V analyzovaném vzorku jsme neidentifikovali žádné kontextové expresivum.

2.4. Dělení expresivity dle kvality příznaku

Relevantní je pro naši analýzu také členění dle kvality příznaku. Zmiňovaný typ dělení uvádí ve svých pracích například P. Hauser⁹⁵ nebo V. Jílek⁹⁶, problematikou se zabýval i A. Získal (viz výše).

Příznak může být buď pozitivní, nebo negativní, nebo nevyhraněný (viz dále). „*Expresivní příznaky se pociťují buď jako kladné, nebo záporné. U některých slov není toto rozlišení vyhraněno a mluvíme jen o citovém slově bez další specifikace.*“⁹⁷ Může však dojít ke změně kvality příznaku na základě kontextu, například pejorativní slova (jednotky s obvykle záporným citovým příznakem) *panáček* nebo *chytráček* se mohou stát zdobnělinami (jednotky s obvykle kladným citovým příznakem).

Kvalita příznaků vychází i ze slovotvorných formantů. Ze slovotvorné utvářenosti vyplývají tak vyplývají zdobnělá slova (= deminutiva) a zveličelá slova (= augmentativa). Část těchto formantů je zařaditelná do klasických Hauserových kategorií, zbylá řadíme do skupiny „ostatní jednotky s kladným citovým příznakem“, nebo do „ostatní jednotky se záporným příznakem“.

Deminutiva jsou odvozeniny, jejichž formant nese přídavný významový znak menšího rozměru nebo pragmatického rysu hodnocení, a to nejčastěji poštovního. Například *vesnička*, *postýlka*, *kytička* a podobně. Některé zdobněliny mají ale specifickou funkci a ztrácejí tak expresivní příznak, například *ručička hodinek*, *dvířka*

---

⁹⁴ Tento příklad je analogický s morfologickou variantou, kterou uvádí J. Zima v díle *Expresivita* v současné češtině: „*Například sloveso praviti, jež akademický Příruční slovník uvádí dosud bez vrstevního omezení, ale v němž moderní spisovatel pociťuje už odstín knižnosti, nabývá povahy expresivní v Poláčkově románu Bylo nás pět v hovorových projevech dítěte.*“ Z tohoto důvodu budeme výrazně zastaralou jednotku anžto považovat za kontextovou expresivitu.

⁹⁵ Hauser 1980, s. 50-51

⁹⁶ Jílek 2005, s. 26-28

⁹⁷ Hauser 1980, s. 50

kuchyňské linky, dětský kočárek a další. Zdrobnělá slova mohou vznikat trojím typem, a to **kvantitativním**, kdy vyjadřují menší míru vlastností nebo rozměrů (například *stůl – stolek – stoleček, pes – pejsek, hnízdo – hnízdečko, strom- stromek – stromeček*), **kvalitativním**, kterým mluvčí vyjadřuje své hodnocení k určité skutečnosti (v pejorativním smyslu, například *řečičky – hloupé řeči*, nebo meliorativním smyslu například *mlíčko – dobré mléko, kafičko – dobrá káva*) nebo **kvantitativně kvalitativním**, kdy původce vyjadřuje své hodnocení k předmětu menších rozměrů, zpravidla v meliorativním smyslu (například *křesílka, motýlek, pivíčko, kočička*).⁹⁸

Deminutiva jsou tradičně spojována s pozitivním citovým příznakem. U tohoto tvrzení se D. Hradilová odkazuje na J. Zimu, který říká, že malost pojmenovávaného denotátu zpravidla v mluvčím vzbuzuje pozitivní emoce⁹⁹, například *penízky, chudinka, hotýlek* a další¹⁰⁰. Doplňuje však s odkazem na M. Čechovou, že jednotky prvoplánově spojované s pozitivními emocemi, mohou být použity ve smyslu negativním, například *šetřílek, kamarádíček, svatoušek* a jiné¹⁰¹.

Na toto upozorňuje i V. Jílek¹⁰². „*Může nastat situace, kdy v kontextu dojde ke změně kvality expresivního příznaku u slova s primárně pozitivní expresivitou, například Na fotografiích byla spousta stylizovaných hošíků... (míněny nejsou děti), ...rozmazlený dvacetiletý synáček bohatých rodičů..., ...ten toho pitíčka nenechá... (míněno alkoholu) aj.*“¹⁰³

Deminutiva s pozitivním citovým příznakem jsme v analyzovaném vzorku identifikovali například *maminka*¹⁰⁴, *miminka*¹⁰⁵, *městečko*¹⁰⁶, *vesnička*¹⁰⁷, *jablíčka*¹⁰⁸, *ovečka*¹⁰⁹ a jiná. Se záporným citovým příznakem v analyzovaných textech nebyla.

Augmentativa ve většině případů vyjadřují negativní citový příznak. V. Jílek uvádí jako příklady slova *babizna, barabizna, chlapisko, křikloun, psisko, vrahoun*

⁹⁸ Zima 1958, s. 25-26.

⁹⁹ Hradilová 2015, s. 37.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Jílek 2005, s. 27.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Pelhřimovský deník 25. 8. 2016.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Jihlavský deník 3. 8. 2016.

¹⁰⁷ Pelhřimovský deník 18. 8. 2016.

¹⁰⁸ Jihlavský deník 23. 8. 2016.

¹⁰⁹ Žďárský deník 16. 8. 2016.

a jiná.¹¹⁰ Stejně jako výše zmíněná deminutiva mohou být i augmentativa přepólována, v tomto případě uvádí V. Jílek jako příklad věty „*To naše psisko chlupaté...*“, „*Karel má čtrnáct let a je to už pořádné chlapisko.*“¹¹¹ M. Grepl a V. Jílek řadí zveličelá slova ke slovům hanlivým, naopak J. Mistrík vyčleňuje zveličelá slova jako samostatnou skupinu.

Ačkoliv je zveličelým slovům většinou přisuzován negativní citový příznak, v určitém případě je výraz *chlapák* myšlen jako lichotka. Některá expresiva z této skupiny proto neodpovídají charakteristice a primárně negativní citový vztah se může změnit na pozitivní. V kontextu dokonce mohou i přepólovat (viz výše), například *třicetiletý chlapec*.

Augmentativa se záporným citovým příznakem jsme v analyzovaných textech nenalezli. Rovněž jsme nenarazili ani na augmentativa použitá s kladným citovým příznakem.

Jak už jsme uvedli výše, existují i expresiva, která nemají vyhraněné hodnocení. Z tohoto důvodu zde zavádíme také kategorii slov bez vyhraněného hodnocení, kam tato expresiva budeme řadit.

2.4.1. Slova s kladným citovým příznakem

Mezi slova s kladným citovým příznakem řadíme familiární a důvěrná slova, domácí slova, dětská slova a eufemismy. Tuto typologii zmiňuje i V. Jílek¹¹², který vychází z typologie P. Hausera¹¹³.

2.4.1.1. Familiární a důvěrná slova

Familiární a důvěrná slova jsou nejčastěji používána v důvěrném kruhu přátel či rodiny. V mnoha případech se jedná o zdobněliny typu *drahoušek*, *miláček* nebo *kočička*. V. Jílek k této skupině řadí i laudativa (= chválící a kladně hodnotící slova)¹¹⁴

---

¹¹⁰ Jílek 2005, s. 27.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Jílek 2005, s. 26.

¹¹³ Hauser 1980, s. 52-51.

¹¹⁴ Jílek 2005, s. 26.

a jako příklad těchto slov uvádí výraz *chlapák*. K tomuto řazení se v této práci přikloníme i my. P. Hauser naopak laudativa řadí k domácím slovům¹¹⁵.

V kontextu mohou familiární a důvěrná slova přepólovat expresivitu, například slovo *drahoušek* nebo *miláček* může být použito s negativním citovým příznakem a vyjadřovat tak ironii.

Ze skupiny familiárních a důvěrných slov jsme identifikovali slova *mazlíčci*¹¹⁶, *miláček*¹¹⁷ a *kluci*¹¹⁸. A. Jedlička k familiárním a důvěrným slovům přiřazuje i obecně české výrazy typu *barák*, *brečet*, *kafe*.¹¹⁹ Rozhodli jsme se proto slovo *brečet*¹²⁰, které se vyskytovalo v textech, také řadit do této kategorie.

2.4.1.2. Domácká slova, hypokoristika

Domácká slova jsou slova z rodinného prostředí, která se přenáší do společenského okolí. Označují různé názvy příbuzenských vztahů, například *maminka*, *tatínek*, *tetička*, *strýček* a další. Hypokoristika jsou vlastní jména v zdrobnělých podobách, například *Janička*, *Ondra*, *Monička*, *Jirka* a podobně.

Hypokoristika svou funkci plní převážně v rozhovorech, ve kterých vyjadřují blízkost k osobě, s níž se hovoří. Značí blízký a důvěrný vztah k určité osobě. Patří do okruhu prostředků, které vyjadřují pozitivní postoj. D. Hradilová uvádí, že často je v periodikách navozován pocit blízkosti, aby se přiblížila čtenáři¹²¹. Často tomu tak je u informování o soukromí celebrit, které tak navozuje pocit blízkého vztahu a čtenáři jsou více motivováni k zakoupení dané tiskoviny. *Naposledy hrál Jarda v Bostonu, či dres oblékne příští sezonu?*¹²² Označení politiků hypokoristikem však kromě naznačení blízkosti může značit i určité pokárání nebo nevoli s jeho konáním. *Byl jsi ošklivě na Janičku. A já nechci, aby byla Janička ošklivá na Petulku...*¹²³

---

¹¹⁵ Hauser 1980, s. 50.

¹¹⁶ Jihlavský deník 15. 8. 2016.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Pelhřimovský deník 19. 8. 2016.

¹¹⁹ Jedlička 1970, s. 74.

¹²⁰ Třebíčský deník 13. 8. 2016.

¹²¹ Hradilová 2015, s. 40.

¹²² Blesk 17. 7. 2013, titulek o Jaromíru Jágrovi. In: Hradilová 2015, s. 40.

¹²³ Blesk 20. 2. 2014, v publicistice o Janě Nagyové a Petru Nečasovi. In: Hradilová 2015, s. 41.

Stejně jako důvěrná a familiární slova (viz výše) mohou i domácí slova a hypokoristika přepólovat expresivitu. Například oslovení *Mareček* či *synáček* může vyjadřovat negativní citový vztah mluvčího k adresátovi, případně může jít i o ironii.

Z kategorie domácích slov jsme v analyzovaném vzorku narazili například na slova *maminka*¹²⁴, *máma*¹²⁵, *mamka*¹²⁶ nebo *tatínek*¹²⁷, *tatíci*¹²⁸, *taťka*¹²⁹. Z hypokoristik jsme našli slova *Vojta*¹³⁰, *Anička*¹³¹ a *Terežka*¹³².

2.4.1.3. Dětská slova

Dětská slova jsou nejčastěji užívána dětmi, ale ve vztahu k dětem je užívají i dospělí. Například *papat*, *hajaj*, *kakat* a podobně.

Dětská slova jsme nenalezli v žádném z analyzovaných textů článků.

2.4.1.4. Eufemismy

Online Příruční slovník jazyka českého eufemismy definuje jako slovní výraz, jímž se drsný výraz nahrazuje výrazem jemnějším¹³³. Jedná se o slova, ale i víceslovná pojmenování. Používají se v případě, že jsou neutrální slova společensky nevhodná nebo nepříjemná. Například neutrální slovo „zemřel“ je často nahrazováno výrazy *skonal* nebo *odešel na věčnost*¹³⁴. Dalšími eufemismy jsou *nevidomý*, *neslyšící*, *tělesně postižený* a podobně.¹³⁵

---

¹²⁴ Pelhřimovský deník 25. 8. 2016.

¹²⁵ Jihlavský deník 26. 8. 2016.

¹²⁶ Jihlavský deník 13. 8. 2016.

¹²⁷ Havlíčkobrodský deník 5. 8. 2016.

¹²⁸ Jihlavský deník 6. 8. 2016.

¹²⁹ Pelhřimovský deník 19. 8. 2016.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Havlíčkobrodský deník 5. 8. 2016.

¹³² Tamtéž.

¹³³ PSČJ [online]. Dostupné z:

http://psjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledej&heslo=eufemismus&where=hesla&zobraz_ps=ps&zobraz_cards=cards&pocet_karet=3&numcchange=no&not_initial=1

¹³⁴ Hauser 1980, s. 50.

¹³⁵ Tamtéž.

V analyzovaném vzorku jsme narazili na slovo *nevidomý*, které však v současné době SSJČ označuje jako neutrální¹³⁶, proto ho započítávat nebudeme. Žádné další eufemismy se v textech nevyskytovaly.

2.4.1.5. Ostatní jednotky s kladným citovým příznakem

Některé výrazy mají kladný citový příznak, ale nejsou zařaditelná do žádné z výše uvedených kategorií. Rozhodli jsme se proto zavést kategorii „ostatní jednotky s kladným citovým příznakem“, kam tyto výrazy budeme řadit. Budeme sem započítávat například deminutiva, která byla zařaditelná do žádné z výše uvedených kategorií.

V analyzovaných textech jsme narazili například na slova *městečko*¹³⁷, *vesnička*¹³⁸, *letáčky*¹³⁹, *prvnáčci*¹⁴⁰, *křesílko*¹⁴¹, *autíčka*¹⁴², *jablíčka*¹⁴³, *postavičky*¹⁴⁴, *srdíčko*¹⁴⁵, *semínka*¹⁴⁶, *dvorek*¹⁴⁷, *ovečka*¹⁴⁸, *hříbek*¹⁴⁹ a další.

2.4.2. Slova se záporným citovým příznakem

Mezi slova se záporným citovým příznakem řadíme hanlivá slova (pejorativní slova), zhrubělá a vulgární slova a dysfemismy.

2.4.2.1. Hanlivá slova (pejorativní slova)

Hanlivá slova, někdy také označovaná jako pejorativní, v sobě nesou negativní, odmítavý či pohrdavý postoj mluvčího k realitě. „*U slovotvorných expresiv mívají*

---

¹³⁶SSJČ [online]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=nevidom%C3%BD&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

¹³⁷ Jihlavský deník 3. 8. 2016.

¹³⁸ Pelhřimovský deník 18. 8. 2016.

¹³⁹ Třebíčský deník 27. 8. 2016.

¹⁴⁰ Jihlavský deník 31. 8. 2016.

¹⁴¹ Pelhřimovský deník 1. 8. 2016.

¹⁴² Pelhřimovský deník 24. 8. 2016.

¹⁴³ Jihlavský deník 23. 8. 2016.

¹⁴⁴ Pelhřimovský deník 2. 8. 2016.

¹⁴⁵ Pelhřimovský deník 25. 8. 2016.

¹⁴⁶ Pelhřimovský deník 27. 8. 2016.

¹⁴⁷ Jihlavský deník 10. 8. 2016.

¹⁴⁸ Žďárský deník 16. 8. 2016.

¹⁴⁹ Žďárský deník 15. 8. 2016.

hanlivou (pejorativní) charakteristiku augmentativa (zveličelá slova), například *babizna, barabizna, chlapisko, křikloun, psisko, šutrák, vrahoun* aj.“¹⁵⁰

V. Jílek dále upozorňuje, že primárně pejorativní mohou být i deminutiva (slova s kladným citovým příznakem – viz výše). Jako příklad uvádí *akcička, chytráček, kamarádíček* nebo *zájmíček*.¹⁵¹ Nemusí se tak jednat pouze o vyjádření k osobám, ale i různým aktivitám.

Také hanlivá slova mohou přepólovat, například ve větě „*Z Karla už je pořádný chlapák...*“. V tomto případě je výraz *chlapák* užit s pozitivním citovým příznakem a míněn jako lichotka.

Hanlivá slova jsme v analyzovaném vzorku nenalezli.

2.4.2.2. Zhrubělá slova, vulgární slova

Ačkoliv se slova zhrubělá a vulgární obvykle uvádí jako samostatné kategorie, rozhodli jsme se je spojit do jedné, protože je velmi individuální je od sebe rozlišit a hranice mezi nimi nemusí být přesně daná. Jako příklad uvádíme slovo „*blít*“, které P. Hauser¹⁵² vnímá jako vulgární, ale SSČ jej uvádí pouze jako slovo zhrubělé¹⁵³. „*Negativní expresivita se mnohdy postupně stírá; kromě toho je dnes jazykové společenství k expresivům mnohem tolerantnější než kdysi.*“¹⁵⁴

Zhrubělá slova jsou taková, která označují skutečnosti, jež ostatní pohoršují nebo v nich vzbuzují odpor, například *žrát, chlastat* a podobně. Vulgární slova jsou obecně vnímána jako prostředky hrubého a nespolečenského vyjadřování. V. Jílek jako příklad uvádí slova *hajzl, chcípnout, chcát* a další.¹⁵⁵

Žádná slova toho typu jsme v analyzovaném vzorku neidentifikovali.

---

¹⁵⁰ Jílek 2015, s. 27.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Hauser 1980, s. 51.

¹⁵³ Internetová jazyková příručka [online]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=b1%C3%ADt>.

¹⁵⁴ Čechová a kol. 2003, s. 140.

¹⁵⁵ Jílek 2005, s. 28.

2.4.2.3. Dysfemismy

Jedná se o opak eufemismů (viz výše). Slova nebo slovní spojení, která neutrální jednotky zveličují, zdůrazňují nepříjemné, společensky nevhodné a nežádoucí skutečnosti. Například *buzerant* nebo *teplouš* místo „homosexuál“, *zaklepat bačkorami* namísto „zemřít“ a tak dále.

Ani žádný dysfemismus se v analyzovaných textech nevyskytoval.

2.4.2.4. Ostatní jednotky se záporným citovým příznakem

Analogicky k výše uvedené kategorii „ostatní jednotky s kladným citovým příznakem“ zavádíme skupinu „ostatní jednotky“ i pro výrazy se záporným citovým příznakem.

V analyzovaném vzorku jsme našli větu „*Začátkem dubna už začala Bohumila Šustrová řídit znovu a poničila patnáct aut se škodou přes 184 tisíc korun.*“¹⁵⁶, slovo *řídit* má v tomto kontextu jasně negativní citový příznak, řadíme jej proto do této kategorie. Dále větu „*Ačkoliv jsou vosy zvláště pro alergiky strašákem, jejich úloha v přírodě je podle Mücksteina důležitá.*“¹⁵⁷ Slovo *strašák* má v tomto významu také jasně negativní hodnocení. Ze stejného důvodu sem řadíme i slovo *hříšníci*¹⁵⁸. Jelikož V. Jílek považuje za dominantně hodnotící také expresivní frazémy¹⁵⁹, řadíme sem rovněž slovní spojení „*motoristé si rvou vlasy*“¹⁶⁰, které má rovněž záporný citový příznak.

2.4.3 Slova bez vyhraněného hodnocení

Jelikož existují slova hodnotící, které však nemají vyhraněné hodnocení, jsme nuceni zřídit kategorii „Slov bez vyhraněného hodnocení“. Příklady takovýchto lexikálních jednotek jsou například slovní spojení „*miliony problémů*“, „*milion slz*“ nebo „*stovky úkolů*“, které budeme považovat za expresivní, ačkoliv nevyjadřuje jen

¹⁵⁶ Havlíčkobrodský deník 10. 8. 2016.

¹⁵⁷ Žďárský deník 17. 8. 2016.

¹⁵⁸ Jihlavský deník 4. 8. 2016.

¹⁵⁹ Jílek, Bednaříková a kol., s. 79-80.

¹⁶⁰ Pelhřimovský deník 24. 8. 2016.

emoce, ale i míru. Dále sem z důvodu uvedeného výše řadíme také expresivní frazémy, které nemají vyhraněné hodnocení.

Do této kategorie jsme zařadily v analyzovaném vzorku poměrně často používané výrazy *desítky*, *stovky* a *tisícovky*, které vyjadřovaly velké množství. Například „*Účastníci uctili nejen památku popravených, ale zároveň i stovek dalších odsouzených a tisíců poškozených.*“¹⁶¹ „*Nabízet chce několik desítek pozemků v navazující lokalitě, tedy o ulici výše.*“¹⁶², „*Přijezd do Brna se může zpozdit o desítky minut.*“¹⁶³, „*Ti, kteří se neotočili hned na křižovatce na Hostákov, směřovali dál k Vladislavi a až několik desítek metrů před železničním přejezdem je měly zastavit zákazové značky.*“¹⁶⁴

Slova „stovky“, „tisícovky“ a „miliony“ ve významu velkého množství SSJČ určuje jako expresivní. K tomuto tvrzení se přikláníme i my. Analogicky sem řadíme také všechna podobná slova, tedy v našem případě analyzované „desítky“.

Dále jsme v analyzovaném vzorku identifikovali slovní spojení *zamotat se do toho* a frazeologismus *babské rady*, která považujeme za hodnotící, ale hodnocení není vyhraněno. Konkrétně se jednalo o věty „*I když jsem o uzavírce věděl, tak mě značky stejně zmátly a zamotal jsem se do toho také.*“¹⁶⁵ a „*Na internetových diskuzích se objevují i různé babské rady, jak se tohoto žlutého brouka zbavit.*“¹⁶⁶

---

¹⁶¹ Havlíčkobrodský deník 8. 8. 2016.

¹⁶² Žďárský deník 19. 8. 2016.

¹⁶³ Třebíčský deník 1. 8. 2016.

¹⁶⁴ Třebíčský deník 18. 8. 2016.

¹⁶⁵ Třebíčský deník 22. 8. 2016.

¹⁶⁶ Pelhřimovský deník 27. 8. 2016.

3. Zpravodajský exkurz

Jelikož se tato práce zabývá identifikací lexikální expresivity ve zpravodajských textech regionálních Deníků na Vysočině, považujeme za nutné zde uvést i základní terminologii týkající se zpravodajství jakožto dílčího typu publicistického stylu. Níže pak přiblížíme, jakými prostředky dochází k porušování informační kvality, mezi které patří i námi sledovaná lexikální expresivita.

3.1. Publicistický a žurnalistický styl

Publicistický styl zahrnuje všechna sdělení produkovaná širokou množinou původců, mj. i novináři. Mají za cíl informovat o společenském dění, přesvědčovat, ovlivňovat, motivovat, získávat, edukovat, bavit, případně esteticky naplňovat publikum. Publicistický styl lze rozdělit na stylovou oblast zpravodajskou, dílčí oblast publicistickou v užším slova smyslu a dílčí oblast beletrizující neboli syžetovou.¹⁶⁷

Žurnalistický styl je v podstatě hyponymní výraz k pojmu publicistický styl. Náležitost k žurnalistickému stylu je dána původcem a užitým kanálem, čímž se také odlišuje od publicistického stylu. Jedná se o texty produkované pouze žurnalisty či publicisty, které jsou publikovány prostřednictvím masových médií.¹⁶⁸

Výrazové prostředky jsou v žurnalistickém stylu vybírány se snahou o nezaujatou a úplnou informaci. Podání zpráv je neosobní a základním jazykovým materiálem je neutrální vrstva spisovného jazyka¹⁶⁹. „*Žurnalistické zpravodajství stojí na faktech a událostech, které vyhledává, shromažďuje, třídí, selektuje, interpretuje a předává prostřednictvím médií recipientům.*“¹⁷⁰

3.2. Dílčí oblast zpravodajská

Bartošek považuje zpravodajství za základ celé žurnalistiky¹⁷¹. „*Cílem dílčí oblasti zpravodajské je podat věcné informace o nových či aktuálních jevech*

---

¹⁶⁷ Jílek 2009, s. 55.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Čechová, Krčmová, Minářová 2008, s. 263.

¹⁷⁰ Osvaldová a kol. 2001, s. 21.

¹⁷¹ Bartošek 1997, s. 51.

a událostech, o nichž si příjemci přejí být, či by měli být informováni, popřípadě o tom, co by je mohlo zajímat.“¹⁷²

Základní funkcí zpravodajských sdělení je funkce informativní, kterou V. Jílek vnímá jako „*snahu původce sdělení o pouhé vyrovnání tzv. informačních obsahů*“¹⁷³. Je proto vyžadována maximální objektivita sdělení, dokumentárnost a vyloučení jakýchkoliv prvků subjektivity¹⁷⁴. J. V. Bečka přidává navíc i aktuálnost.¹⁷⁵ To by se mělo odrazit především ve způsobu zpracování jednotlivých témat a informací.

Požadavek na objektivitu a vyváženost je zakotven i v § 31 odst. 2 a 3 zákona č. 231/2001 Sb. o provozování rozhlasového a televizního vysílání.¹⁷⁶ „*Ustanovení se vztahují nejen na zpravodajské pořady, ale také na pořady politicko-publicistické.*“¹⁷⁷

3.2.1. Normativní teorie médií

Problematikou objektivity a vyváženosti se zabývá tzv. normativní teorie médií, která stanovuje určitá kritéria, jež mají zpravodajské texty dodržovat. V rámci normativní teorie médií existuje koncept zásady informační kvality a jeho úpravu pro užití jazyka ve zpravodajských textech provedl V. Jílek. Právě koncept zásady informační kvality nám umožňuje hodnotit a interpretovat expresivitu.

3.2.1.1. Zásady informační kvality

Podle V. Jílka má objektivita dva základní faktory, a to faktučnost a nestrannost¹⁷⁸. Toto rozdělení používá i D. McQuail¹⁷⁹ a T. Trampota¹⁸⁰.

Faktučnost je složena ze tří aspektů, a to pravdivosti, relevance a informativnosti. *Pravdivost* se týká informování o událostech, které jsou prezentovány. Lze ji dosáhnout vyloučením jakéhokoliv hodnocení a komentářů. *Relevance* se týká výběru informace a často s ní souvisí i časový faktor. *Informativnost* naopak odkazuje ke kvalitám obsahu.

---

¹⁷² Jílek 2009, s. 55.

¹⁷³ Jílek 2009, s. 58.

¹⁷⁴ Jílek 2009, s. 57.

¹⁷⁵ Bečka 1986, s. 87.

¹⁷⁶ PSP [online]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=231&r=2001>.

¹⁷⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 12.

¹⁷⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 12-13.

¹⁷⁹ McQuail 2009, s. 211-212.

¹⁸⁰ Trampota 2006, s. 145-146.

Reprezentuje pragmatickou stránku informace, která má základní význam pro pochopení a zapamatování sdělení¹⁸¹.

Nestrannosti je pak dosaženo díky dvěma aspektům, kterými jsou vyváženost a neutralita. *Vyváženost* se projevuje zakomponováním opačných názorů, kterým je věnován zhruba stejný čas, prostor a důraz, a obecně pak strukturováním informací. *Neutralita* pak vylučuje používání prvků subjektivity. Vyžaduje spisovné, neutrální, zejména neexpresivní, prostředky všech rovin jazyka¹⁸².

Problematiky expresivity a problematiky hodnocení, které jsou tématem naším práce, se týká aspekt pravdivosti, absence hodnocení, faktor nestrannosti a faktor neutrality. Aspekt pravdivosti narušují hodnotící expresiva, protože porušují kritérium absence hodnocení. Faktor nestrannosti a faktor neutrality pak mají potenciál narušovat expresiva inherentní a expresiva adherentní.

3.2.1.2. Porušování zásad informační kvality

K porušování zásad informační kvality může docházet ve všech etapách produkce sdělení – ve výběru informací, způsobu jejich selekce, logickém zpracování a následném převedení do znakového systému, jazyka¹⁸³. „*V jazykové oblasti lze dopady sledovat ve všech rovinách, tedy jak v použití jazykových prostředků nižší roviny, tak také v rovině textové.*“¹⁸⁴

Informační kvalita je porušována z několika důvodů. Například když původce zpravodajského komunikátu sleduje jiný cíl, než je pouhé vyrovnání informačních obsahů či dokumentování události nebo ve snaze zaujmout příjemce a aktivizovat je.¹⁸⁵ „*Vědomá snaha zaujmout příjemce je komerčně motivovaná. Zájem mediální instituce je dosáhnout vysoké sledovanosti u audiálních či audiovizuálních médií, případně prodejnost a čtenost u tištěných médií, což ovlivňuje množství a cenu reklamy.*“¹⁸⁶ V neposlední řadě užití aktivizačních prostředků usnadňuje persvazivní a získávací působení na příjemce.

---

¹⁸¹ Jílek 2009, s. 59.

¹⁸² Jílek 2009, s. 60.

¹⁸³ Jílek 2009, s. 66.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 15.

¹⁸⁶ Tamtéž.

3.2.1.2.1. Lexikální prostředky porušující informační kvalitu

Lexikální roviny se týkají pouze některé prvky porušující zásady informační kvality. „Z faktoru faktičnosti se lexikální prostředků týká aspekt informativnosti (v širším chápání srozumitelnosti označení), z aspektu pravdivosti pak pouze kritéria přesnosti a absence hodnocení. Zpravodajského lexika se netýká z aspektu pravdivosti kritérium úplnosti a aspekt relevance, vnitřní i vnější, včetně proporcionality. Z faktoru nestrannosti se lexikální prostředků týká aspekt výrazové neutrality označení, ne však aspekt vyváženosti.“¹⁸⁷

J. Bartošek upozorňuje na to, že expresivní výrazy do zpravodajství nepatří. Také Jílek uvádí, že zpravodajství musí být založeno na neutrálním jazyku a postrádat jakékoliv slovtvorné prostředky, které nesou známky hodnocení či expresivity, aby mohlo být přesné a úplně¹⁸⁸.

Ačkoliv expresivita není vhodná, protože kvůli ní dochází k interpretativnímu zpravodajství, používá se zejména proto, aby zaujala příjemce nebo podpořila hodnocení.

---

¹⁸⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 16.

¹⁸⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 27.

4. Praktická část

4.1 Metodika analýzy

K analýze jsme zvolili úvodní články na titulních stranách Havlíčkobrodského, Jihlavského, Pelhřimovského, Třebíčského a Žďárského deníku během srpna 2016. V tomto období jsme sledovali každý den, kdy uvedená periodika vychází. Dohromady jsme tedy analyzovali celkem 135 výtisků. Tento měsíc jsme zvolili ze dvou důvodů. Prvním z nich byl ten, že na srpen nepřipadají žádné státní svátky, během nichž by Deník nevycházel, a druhým důvodem byl fakt, že jsou letní prázdniny a vybíraná témata bývají odlehčenější, tudíž jsme předpokládali, že zde nalezneme více expresivity než v jiných měsících. Na úvodní články z titulních stran jsme se zaměřili proto, že ve všech pěti okresech mají na prvních stranách vymezený stejný prostor. Rozsah jednotlivých textů se liší pouze případným přesahem na další strany.

Právě z důvodu možného přesahu a tím i odlišných rozsahů textů jsme se rozhodli použít hypotetický text o pěti stech slovech. Jestliže byl úvodní článek kratší než náš hypotetický text, doplnili jsme ho dalšími zpravodajskými texty z titulní strany. Komentáře redaktorů (případně editorů) v rubrice „Dobry den, Vysočino“ jsme tedy do analýzy nezařazovali.

Při identifikaci jednotlivých výrazů lexikální expresivity jsme používali lexikální analýzu. Vycházeli jsme přitom z taxonomie, kterou jsme zpracovali v teoretické části. Všechny výrazy jsme navíc ověřovali na webových stránkách Internetové jazykové příručky¹⁸⁹, která nám v některých případech pomohla s určením dílčích typů lexikální expresivity. Zejména pak v případě lexikálně sémantických a adherentních expresiv. Expresivitu jsme ověřovali i u zbylých dvou typů inherentní expresivity, ale tam jsme dávali přednost spíše systémové charakteristice, s výjimkou slov, která expresivitu ztratila (například *ručičky hodinek*).

Využíváme všech dostupných verzí online slovníků, a to SSJČ¹⁹⁰, SSČ¹⁹¹, PSJČ¹⁹² či ASSČ¹⁹³, byť víme, že SSJČ a PSJČ jsou slovníky, které jsou dnes

---

¹⁸⁹ Internetová jazyková příručka (online). <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

¹⁹⁰ SSJČ [online]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/>.

¹⁹¹ SSČ [online]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

už uzavřené, čili zachycují bývalý stav a dále se nezpracovávají. Jestliže tyto slovníky námi identifikovaná slova označily za expresivní, ztotožňujeme se s touto charakteristikou. Příkladem je slovo *uzoučkový*, které PSJČ a SSJČ označují za expresivní, ale SSČ nikoliv.

4.2. Analyzované periodikum - Deník

Jedná se o regionální noviny vycházející každý den kromě neděle. Deník vychází v 70 mutacích, jejichž názvy se skládají z přídatného jména podle regionu, kde vychází, a slova deník. Například Pražský deník, Plzeňský deník, Jihlavský deník apod. Vydává ho společnost Vltava Labe Media, která patří mezi největší vydavatelské domy v České republice¹⁹⁴.

Noviny obsahují především domácí zpravodajství, a to z nejbližšího okolí čtenářů, pro které jsou především určeny. Dále zde můžeme najít zprávy ze světa, publicistiku, kulturní přehled, a podobně.

Jednotný název „Deník“ je používám od září roku 2006. Sjednocena byla také internetová doména „Denik.cz“.

Podle Media Projektů 2. a 3. čtvrtletí 2017 je Deník nejčtenějším seriózním zpravodajským titulem v 8 krajích České republiky¹⁹⁵.

Každý Deník obsahuje i pravidelné tematické strany. V pondělí je to rubrika *Moje peníze – rádce*, jak ušetřit peníze v běžném životě, úterní nese název *Bydlení*, středeční *Automix*, ve čtvrtek vychází *Zdraví* a v sobotním Deníku mohou čtenáři najít rubriku *Narodili jsme se*, která obsahuje fotografie právě narozených dětí v určitém městě.

---

¹⁹² PSJČ [online]. Dostupné z: <https://bara.ujc.cas.cz/psjc/>.

¹⁹³ ASSČ [online]. Dostupné z: <http://www.slovníkcestiny.cz/web/uvod.php>.

¹⁹⁴ V roce 2017 bylo VLM druhý nejsilnější vydavatel (2 791 milionů čtenářů) hned za Czech News Center (3 339 milionů čtenářů) a před vydavatelstvím Mafra (2 426 milionů čtenářů) Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2017/05/nejsilnejsim-mezci-ctenari-je-cnc-pred-vlm-a-mafrou/>

¹⁹⁵ Jihočeský kraj (45 tisíc čtenářů), Karlovarský kraj (19 tisíc čtenářů), Kraj Vysočina (46 tisíc čtenářů), Liberecký kraj (32 tisíc čtenářů), Moravskoslezský kraj (73 tisíc čtenářů), Pardubický kraj (30 tisíc čtenářů), Plzeňský kraj (46 tisíc čtenářů) a Ústecký kraj (35 tisíc čtenářů). Dostupné z: http://www.unievydavatelu.cz/gallery/files/MP_1704_Prezentace_14.pdf

4.2.1. Kraj Vysočina

V Kraji Vysočina vychází 5 mutací Deníku, které jsme se rozhodli analyzovat. Jsou to Havlíčkobrodský deník, Jihlavský deník, Pelhřimovský deník, Třebíčský deník, Žďárský deník. V následujících řádcích přiblížíme jejich šéfredaktory a redaktory v období, ze kterého vycházíme, a to srpen 2016.

Redakce *Havlíčkobrodského deníku* se během analyzovaného období skládala z šéfredaktora Jaromíra Kulhánka, redaktorů Filipa Brože a Štěpánky Saadouni a sportovního redaktora Petra Veselky. V Jihlavském deníku pracovala šéfredaktorka Jana Kodysová, redaktorky Ivana Holzbauerová a Dana Křížková a sportovní redaktor Vít Brabec. V *Pelhřimovském deníku* byl šéfredaktorem Jiří Jíra, dvě stálé redaktorky Aneta Slavíková a Denisa Šímanová a sportovní redaktor Kamil Vaněk. V redakci *Třebíčského deníku* pracovali Luděk Mahel, redaktoři František Vondrák a Kamil Černý a sportovní redaktor Jiří Oborný. Redakce *Žďárského deníku* se skládala s šéfredaktora Jiřího Marka, redaktorek Heleny Zelené Křížové, Lenky Mašové, Jany Nedělkové a Zlaty Ptáčkové a sportovního redaktora Tomáše Pohanky. Na poloviční úvazek zde pracovala také Martina Lorencová.

4.3. Výsledky analýzy

V této kapitole shrneme absolutní četnost jednotlivých expresivních prostředků v analyzovaném vzorku a průměrný výskyt expresiv na jeden úvodní článek. Ten zaokrouhlíme na tři desetinná místa. V tabulkách bude uveden nejprve absolutní počet a poté i průměrný výskyt expresiv z kategorií uvedených v teoretickém rámci. Pro přehlednost je uvádíme nejprve v celkovém počtu a poté v jednotlivých regionálních Denících, které jsme analyzovali.

U inherentní expresivity jsme se kromě klasického trojího dělení rozhodli vytvořit speciální kategorii „Expresivita lexikálně sémantická v kombinaci“, protože některá lexikálně sémantická expresiva mohou být zároveň i slovtvorná, nebo hlásková. Příkladem je identifikované slovo *dohandrkovat*, které je možné započítat jak mezi lexikálně sémantická expresiva, tak mezi expresiva slovtvorná.

V posledních řádcích jednotlivých tabulek vždy uvádíme celkový počet identifikovaných výrazů lexikální expresivity v analyzovaném vzorku. Ten se však vždy nerovná součtu absolutního počtu identifikovaných expresiv v tabulce. Je to z toho důvodu, že některé expresivní výrazy spadají do dvou typů lexikálních jednotek, a proto jsme je do obou taxonomických jednotek zahrnuli, ale do celkového součtu jsme je započítali jen jednou. Docházelo tomu například u slov, která spadají jak mezi expresivitu inherentní, tak mezi domácká slova a hypokoristika nebo u jednotek slovotvorných a deminutiv.

Dále jsme do hypotetického textu započítávali, bylo-li to nutné, ostatní texty z úvodní strany, které jsou však pro všech pět periodik identické. Expresiva z opakujících se textů jsme sice řadili a započítávali k jednotlivým Deníkům, avšak do celkového součtu jsme je započítali pouze jednou. Například slovo *ratolesti* se objevilo celkem ve čtyřech Denících, ale pokaždé se jednalo o tentýž text. Z tohoto důvodu je součet adherentní expresivity šest jednotek, ale v celkovém shrnutí všech analyzovaných periodik jsou uvedena jen tři.

Na závěr pak provedeme komparaci všech pěti uvedených Deníků a vyhodnotíme, ve kterém z nich se expresivní výrazy objevovaly nejvíce. Pro větší přehlednost bude součástí i graf.

4.3.1. Absolutní četnost a průměrný výskyt lexikálních expresiv

V této kapitole uvedeme v jednom sloupci tabulek absolutní četnost lexikálních expresivních prostředků a v druhém pak jejich průměrný výskyt na jeden hypotetický text zaokrouhlený na tři desetinná místa. V první tabulce shrneme všechna zanalyzovaná data a poté je v dalších pěti tabulkách rozdělíme na jednotlivé Deníky na Vysočině. Pod každou tabulkou budou navíc dílčí shrnutí získaných dat, která využijeme v závěrečné komparaci a zhodnocení.

4.3.1.1. Shrnutí všech Deníků

Tabulka 1 – Absolutní četnost a průměrný výskyt prostředků lexikální expresivity za sledované období ve všech pěti sledovaných Denících

Prostředky lexikální expresivity	Absolutní četnost expresiv	Průměrný výskyt expresiv
Inherentní expresivita		
Hlásková	0	0
Slovotvorná	68	0,504
Lexikálně sémantická	9	0,067
Lexikálně sémantická v kombinaci	1	0,007
Adherentní expresivita	3	0,022
Kontextová expresivita	0	0
Citový příznak kladný		
Familiérní a důvěrná slova	9	0,067
Domácká slova a hypokoristika	54	0,400
Dětská slova	0	0
Eufemismy	0	0
Ostatní kladný citový příznak	63	0,467
Citový příznak záporný		
Hanlivá a zveličelá slova	0	0
Zhrubělá a vulgární slova	0	0
Dysfemismy	0	0
Ostatní záporný citový příznak	7	0,052
Bez vyhraněného hodnocení	32	0,237
Celkem	221	1,637

Celkem jsme v analyzovaném vzorku identifikovali 221 lexikálních expresiv. Na jeden úvodní článek tedy připadá průměrně přes jeden a půl expresivní jednotky.

Nejčastěji používaná byla expresivita slovotvorná, která se tu objevila celkem osmašedesátkrát, naopak vůbec redaktoři analyzovaných periodik nepoužívali hláskovou expresivitu a kontextovou expresivitu. Lexikálně sémantická expresivita byla

v analyzovaném vzorku použita desetkrát, z čehož jednou se jednalo o případ, kdy byla použita v kombinaci se slovotvornou expresivitou. Adherentní expresiva jsme identifikovali celkem třikrát, přičemž ve dvou případech se jednalo o slovo *ratolesti*, které SSČ i SSJČ ve významu potomek určují jako expresivní.

Dále byla početně výrazná deminutiva, která se zde objevila celkem třiašedesátkrát. Řadili jsme je do klasických kategorií podle Housera, avšak některá do těchto skupin zařaditelná nebyla. Tyto jednotky jsme proto započítávali do skupiny „ostatní jednotky s kladným citovým příznakem“ (viz výše). Hojně redaktoři používali také domácká slova. Nejčastěji se jednalo o různé formy slov matka a otec, konkrétně jsme identifikovali výrazy *maminka, mamka, máma* a *tatínek, tatík, táta*.

Oproti tomu expresiva se záporným citovým příznakem se v analyzovaném vzorku příliš nevyskytovala. Narazili jsme pouze na sedm slov, která řadíme do kategorie „ostatní jednotky se záporným citovým příznakem“. Hanlivá, pejorativní, zhrubělá ani vulgární slova redaktoři nepoužívali. Rovněž jsme neidentifikovali ani žádný dysfemismus.

Expresiv bez vyhraněného hodnocení jsme identifikovali celkem dvaatřicet. Jednalo se o slova *desítky, stovky* a *tisícovky*, které byly použity ve významu velkého množství, slovní spojení *zamotat se do toho* a frazeologismus *babské rady*.

4.3.1.2. Havlíčkobrodský deník

Tabulka 2 – Absolutní četnost a průměrný výskyt prostředků lexikální expresivity za sledované období v Havlíčkobrodském deníku

Prostředky lexikální expresivity	Absolutní četnost expresiv	Průměrný výskyt expresiv
Inherentní expresivita		
Hlásková	0	0
Slovotvorná	18	0,667
Lexikálně sémantická	2	0,074
Lexikálně sémantická v kombinaci	1	0,037
Adherentní expresivita	1	0,037
Kontextová expresivita	0	0
Citový příznak kladný		
Familiérní a důvěrná slova	2	0,074
Domácká slova a hypokoristika	20	0,741
Dětská slova	0	0
Eufemismy	0	0
Ostatní kladný citový příznak	14	0,519
Citový příznak záporný		
Hanlivá a zveličelá slova	0	0
Zhrubělá a vulgární slova	0	0
Dysfemismy	0	0
Ostatní záporný citový příznak	3	0,111
Bez vyhraněného hodnocení	13	0,481
Celkem	57	2,111

V Havlíčkobrodském deníku jsme identifikovali celkem devětapadesát expresiv, což představovalo průměrně přes dva expresivní výrazy na hypotetický text.

Redaktoři nejvíce používali slovotvorná expresiva, konkrétně jsme jich identifikovali osmnáct, například *klokánkování miminek*, *fandové*, *městečko*, *destička* a další. Z hodnotících expresiv to byla domácká slova a hypokoristika, která

se v analyzovaném vzorku objevila celkem dvacetkrát, například *miminka*, *maminka*, *tatínci*, *Terezky* a jiná. Dále byla hojně používaná slova z kategorie „ostatní jednotky s kladným citovým příznakem“, například *kavárnička*, *medvídci*, *cestičky*, *kartička* a další, a expresiva bez vyhraněného hodnocení, například *desítky*, *stovky* a *tisícovky*.

Nejvíce expresivity bylo v Havlíčkobrodském deníku použito 5. srpna v článku s titulkem „*V Brodě se nejvíce dětí rodí v létě*“, který pojednával o porodnosti v havlíčkobrodské porodnosti v prvním pololetí roku 2016 a následné péči o novorozence a jejich matky. Redaktorka v tomto případě užila celkem sedmnáct expresiv, což představuje nejvíce expresiv v jednom úvodním článku ze všech pěti analyzovaných periodik. Dále bylo větší množství expresivních prostředků, konkrétně sedm, použito v článku s titulkem „*Počet turistů na hradě v Ledči stoupá, lákají je nové expozice*“. Ten se zabýval probíhající turistickou sezonou na hradě v Ledči nad Sázavou a aktuálními expozicemi a „lákadly“ pro návštěvníky.

4.3.1.3. Jihlavský deník

Tabulka 3 – Absolutní četnost a průměrný výskyt prostředků lexikální expresivity za sledované období v Jihlavském deníku

Prostředky lexikální expresivity	Absolutní četnost expresiv	Průměrný výskyt expresiv
Inherentní expresivita		
Hlásková	0	0
Slovotvorná	22	0,815
Lexikálně sémantická	3	0,111
Lexikálně sémantická v kombinaci	0	0
Adherentní expresivita	2	0,074
Kontextová expresivita	0	0
Citový příznak kladný		
Familiérní a důvěrná slova	6	0,222
Domácká slova a hypokoristika	9	0,333
Dětská slova	0	0
Eufemismy	0	0
Ostatní kladný citový příznak	20	0,741
Citový příznak záporný		
Hanlivá a zveličelá slova	0	0
Zhrubělá a vulgární slova	0	0
Dysfemismy	0	0
Ostatní záporný citový příznak	2	0,074
Bez vyhraněného hodnocení	5	0,185
Celkem	48	1,778

Také v Jihlavském deníku byla nejfrekventovanější slovotvorná expresiva, například *novinky*, *zvířátka*, *průšvihovost*, *jablíčka* a další. Konkrétně jsme jich zde identifikovali dvaadvacet. Dále byla hojně používána deminutiva z kategorie „ostatní jednotky s kladným citovým příznakem“, kterých se tu objevilo celkem dvacet. Nejčastějšími deminutivy byla slova *pejsek*, které tu bylo celkem šestkrát, a *maminky*, jež jsme identifikovali pětkrát.

Se záporným citovým příznakem jsme zde našli výraz *někdo si hloupě hraje*, který zde byl použit dvakrát. Jiné jednotky se záporným citovým příznakem v textech použity nebyly. Bez vyhraněného hodnocení zde byla rovněž použita slova *desítky* a *stovky*.

Absolutní počet expresiv v Jihlavském deníku byl osmačtyřicet. To průměrně představuje necelá dvě expresiva na jeden hypotetický text a řadí tak Jihlavský deník na pomyslné třetí místo v používání lexikální expresivity.

15. srpna jsme v Jihlavském deníku v článku s titulkem „*Pro dvě feny si majitelé už nepřišli*“ identifikovali celkem patnáct expresiv, což představuje nejvíce expresivních jednotek v tomto periodiku. Článek pojednával o psím hotelu Dášenska v Jihlavě a jeho službách pro majitele zvířat. Nejčastěji v tomto textu autorka používala výše zmíněné slovo *pejsek*.

4.3.1.4. Pelhřimovský deník

Tabulka 4 – Absolutní četnost a průměrný výskyt prostředků lexikální expresivity za sledované období v Pelhřimovském deníku

Prostředky lexikální expresivity	Absolutní četnost expresiv	Průměrný výskyt expresiv
Inherentní expresivita		
Hlásková	0	0
Slovotvorná	22	0,815
Lexikálně sémantická	2	0,074
Lexikálně sémantická v kombinaci	0	0
Adherentní expresivita	1	0,037
Kontextová expresivita	0	0
Citový příznak kladný		
Familiérní a důvěrná slova	5	0,185
Domácká slova a hypokoristika	19	0,704
Dětská slova	0	0
Eufemismy	0	0
Ostatní kladný citový příznak	21	0,778
Citový příznak záporný		
Hanlivá a zveličelá slova	0	0
Zhrubělá a vulgární slova	0	0
Dysfemismy	0	0
Ostatní záporný citový příznak	0	0
Bez vyhraněného hodnocení	5	0,185
Celkem	51	1,889

Nejčastěji používaná byla v Pelhřimovském deníku slovotvorná expresiva, společně s ostatními jednotkami s kladným citovým příznakem, kterých zde bylo přes dvacet, například *křesílko*, *městečko*, *vesnička*, *srdíčko*, *semínka* a další. Frekventovaná byla také domácká slova, kterých jsme identifikovali osmnáct. Například slovo *maminka* (příp. *maminky*) se zde objevilo celkem čtrnáctkrát.

Naopak vůbec v tomto periodiku nebyla použita expresiva se záporným citovým příznakem. Bez vyhraněného hodnocení se zde objevila třikrát slova *stovky* a jednou slovo *desítky*, která označovala velké množství, a jednou frazeologismus *babské rady*.

Celkem jsme v Pelhřimovském deníku identifikovali jednapadesát expresiv. Průměrně tedy necelé dva expresivní výrazy na jeden hypotetický text.

Nejvíce expresiv bylo v Pelhřimovském deníku užito 25. srpna v článku s titulkem „*Kurz ulehčí maminkám těhotenství*“. Identifikovali jsme jich tady celkem čtrnáct. Text se zabýval cvičením pro budoucí rodičky, aktivitách vhodných v těhotenství a dalšími službami pelhřimovské porodnice. Hojně byla expresiva používána také 19. srpna. V článku s titulkem „*Děti na boxu v poslední době přibývá*“ jsme narazili na celkem osm expresivních jednotek. Tento text pojednával o kroužku boxu, výhodách tohoto sportu a jeho pozitivním dopadu na dětskou psychiku.

4.3.1.4. Třebíčský deník

Tabulka 5 – Absolutní četnost a průměrný výskyt prostředků lexikální expresivity za sledované období v Třebíčském deníku

Prostředky lexikální expresivity	Absolutní četnost expresiv	Průměrný výskyt expresiv
Inherentní expresivita		
Hlásková	0	0
Slovotvorná	10	0,370
Lexikálně sémantická	2	0,074
Lexikálně sémantická v kombinaci	0	0
Adherentní expresivita	1	0,037
Kontextová expresivita	0	0
Citový příznak kladný		
Familiérní a důvěrná slova	2	0,074
Domácká slova a hypokoristika	2	0,074
Dětská slova	0	0
Eufemismy	0	0
Ostatní kladný citový příznak	10	0,370
Citový příznak záporný		
Hanlivá a zveličelá slova	0	0
Zhrubělá a vulgární slova	0	0
Dysfemismy	0	0
Ostatní záporný citový příznak	0	0
Bez vyhraněného hodnocení	10	0,370
Celkem	27	1

Ve Třebíčském deníku se v analyzovaném období vyskytlo nejméně expresiv ze všech pěti Deníků na Vysočině. Celkem jsme identifikovali sedmadvacet expresiv, což představuje průměrně jedno expresivum na jeden hypotetický text.

Stejně jako v Pelhřimovském deníku se i v tomto periodiku vůbec nevyskytovala expresiva se záporným citovým příznakem. Nejfrekventovanější byla slovotvorná

expresiva (například *zídka*, *mlejnek*, *dvorek*, *záchodky*), deminutiva (například *říčka*, *letáčky*, *mamka*) a expresiva bez vyhraněného hodnocení (například *stovky*, *desítky*), kterých jsme našli shodný počet, a to deset. Identifikovali jsme zde také dvě lexikálně sémantická expresiva, a to *zamotat se do toho* a frazeologismus *není to med*. Nejčastěji používaným expresivem bylo slovo *desítky*, které se zde vyskytlo celkem devětkrát.

V třebíčském deníku jsme nejvíce expresivních jednotek identifikovali 10. srpna v textech s titulky „*Ukrajina se znovu bojí ruské invaze*“ a „*Horácké muzeum uzavře expozici*“, které jsme zahrnuli do hypotetického textu o pěti stech slovech. V tento den se v prvním zmíněném článku, který pojednával o aktuální situaci na Ukrajině, objevilo jedno expresivum (konkrétně *desítky*) a v druhém tři expresiva (dvakrát slovo *mlejnek* a jednou *dvorek*). Ten se zabýval rekonstrukcí Horáckého muzea v Novém Městě na Moravě, kvůli které nebudou přístupné některé expozice. Celkem se tedy vyskytly čtyři expresivní jednotky v jednom vydání zmíněného periodika.

4.3.1.6. Žďárský deník

Tabulka 6 – Absolutní četnost a průměrný výskyt prostředků lexikální expresivity za sledované období ve Žďárském deníku

Prostředky lexikální expresivity	Absolutní četnost expresiv	Průměrný výskyt expresiv
Inherentní expresivita		
Hlásková	0	0
Slovotvorná	13	0,481
Lexikálně sémantická	2	0,074
Lexikálně sémantická v kombinaci	0	0
Adherentní expresivita	1	0,037
Kontextová expresivita	0	0
Citový příznak kladný		
Familiérní a důvěrná slova	2	0,074
Domácká slova a hypokoristika	12	0,444
Dětská slova	0	0
Eufemismy	0	0
Ostatní kladný citový příznak	8	0,296
Citový příznak záporný		
Hanlivá a zveličelá slova	0	0
Zhrubělá a vulgární slova	0	0
Dysfemismy	0	0
Ostatní záporný citový příznak	4	0,148
Bez vyhraněného hodnocení	8	0,296
Celkem	38	1,407

Také žďárská redakce nejvíce používala slovotvornou expresivitu, kterou jsme identifikovali celkem ve třinácti případech. Dvanáctkrát se v analyzovaném vzorku objevila domácká slova, nejvíce pak slovo *maminky*, které jsme zde identifikovali celkem desetkrát.

Ve Žďárském deníku jsme narazili na nejvíce expresiv z kategorie „ostatní jednotky se záporným citovým příznakem“ ze všech pěti analyzovaných periodik, a to celkem na čtyři výrazy. Konkrétně jsme identifikovali dvakrát slovo *hříšníci*, jednou slovo *strašák* ve smyslu hrozba a jednou slovo *kostitřas*.

Celkem se v tomto Deníku vyskytlo osmatřicet expresivních jednotek. V průměru tedy představují necelé jeden a půl expresiva na jeden hypotetický text.

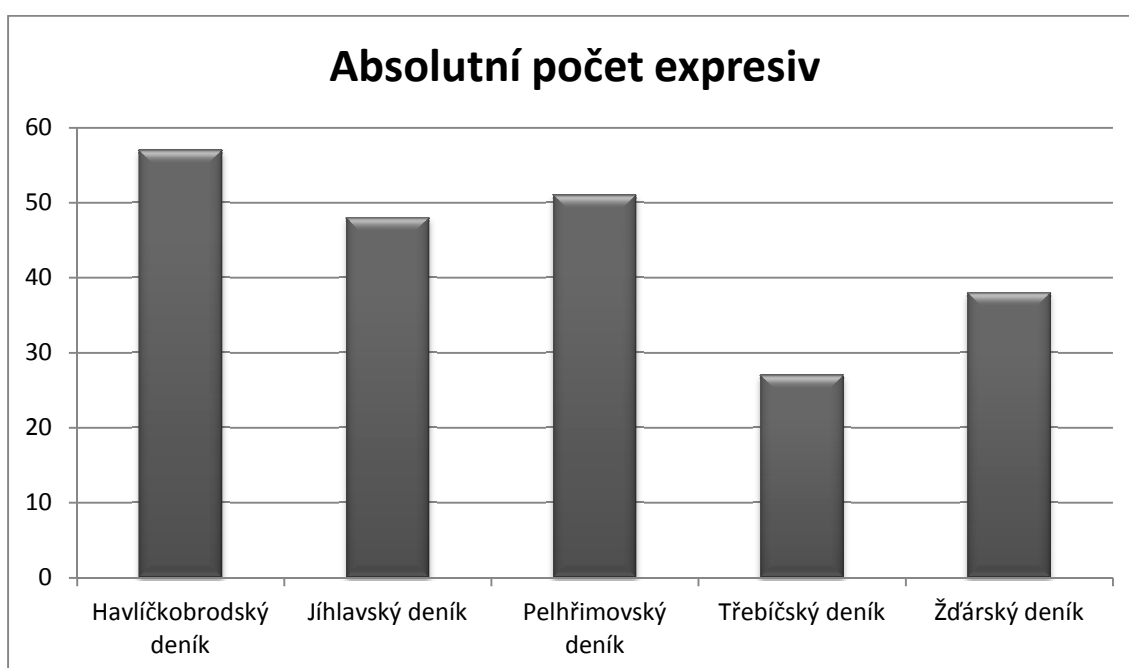
Na nejvíce expresiv jsme ve Žďárském deníku narazili 12. srpna v článku s titulkem „*Maminky nově nalíčí při odchodu z porodnice kosmetička*“, který jsme zahrnuli do hypotetického textu o pěti stech slovech. Článek přibližoval služby a nabídky jihlavské porodnice, které mohou čerstvé maminky využít. Objevilo se v něm celkem 10 expresivních jednotek.

4.3.2. Komparace všech pěti Deníků

Tabulka 7 – Celkový počet expresivních jednotek v jednotlivých Denících

NÁZEV	CELKOVÝ POČET EXPRESIV
Havlíčkobrodský deník	57
Jihlavský deník	48
Pelhřimovský deník	51
Třebíčský deník	27
Žďárský deník	38

Graf 1 – Celkový počet expresivních jednotek v jednotlivých denících

V této kapitole shrneme a srovnáme výsledky analýzy. Nastíníme zde také možné důvody, proč se výsledky jednotlivých redakcí liší. Jedná se však pouze o naše domněnky, které vychází z analyzovaných dat a nelze je nijak zobecňovat.

Nejvíce expresiv se objevilo v Havlíčkobrodském deníku, a to sedmapadesát, následoval ho Pelhřimovský deník, ve kterém jsme narazili na jednapadesát

expresivních výrazů. Naopak nejméně expresiv jsme identifikovali v Třebíčském deníku, kde jich bylo sedmadvacet. Pro přehlednost zanalyzovaná data uvádíme i v grafu (viz výše).

Jelikož je všech pět redakcí Deníků na Vysočině řízeno centrální redakcí v Jihlavě, předpokládali jsme, že výskyt expresivních výrazů bude ve všech Denících zhruba stejný. Rozdílnost výsledků může podle nás být způsobena například odlišnými tématy, která si každá redakce vybírá vlastní. Redaktoři v Havlíčkobrodském a Pelhřimovském deníku se zaměřili ve větší míře na letní témata, například na probíhající turistickou sezonu na hradech a zámcích, letní festivaly, porodnost v prvním pololetí. Dále také na různé kurzy pro budoucí maminky nebo aktivity pro děti. Ve všech zmíněných tématech se podle našeho názoru expresivní prostředky hodí a články jsou díky ní atraktivnější. Oproti tomu úvodní články z titulních stran Třebíčského deníku se věnovaly především opravám silnic, různým rekonstrukcím a železničním výlukám. Myslíme si, že v tomto druhu článků by expresivita působila nevhodně, a proto ji redaktoři nepoužívali.

Dalším možným důvodem, proč se zanalyzovaná data liší, může být velikost měst a počet obyvatel. Havlíčkův Brod, který má 94 579 obyvatel, a Pelhřimov, jenž má 71 977 se výrazně liší od Jihlavy, Žďáru nad Sázavou a Třebíče, které mají všechny přes 110 000 obyvatel¹⁹⁶. Menší města mohou mít větší tendenci přiblížit se svým čtenářům a podle toho i vybírat odlehčenější témata, zatímco větší města se zaměřují na aktuální problémy dané obce.

---

¹⁹⁶ Český statistický úřad [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-112017>.

Závěr

Cílem této práce byla aplikace zmíněné taxonomie jako analytického rámce pro identifikaci prostředků lexikální expresivity v úvodních článcích na titulních stranách v regionálních Denících v srpnu 2016. Pro sjednocení různých rozsahů textů jsme pracovali s hypotetickým textem o pěti stech slovech s případným přesahem na další strany. Identifikovali jsme jednotlivé typy těchto prostředků a získaná data uvedli v tabulkách. Nejprve jsme zjišťovali absolutní četnost expresiv a průměrný výskyt expresivních prostředků na jeden článek. Ačkoliv není ve zpravodajských textech expresivita žádoucí, v absolutní četnosti jsme identifikovali celkem 221 lexikálních expresivních prostředků. V průměrném výskytu jsme zjistili výskyt 1,637 lexikálních expresivních prostředků na jeden článek. Poté jsme jednotlivé výsledky komparovali a zjišťovali, ve kterém z uvedených Deníků se expresivita vyskytovala nejvíce.

Dospěli jsme k závěru, že nejvíce prostředků lexikální expresivity se objevilo v Havlíčkobrodském deníku, konkrétně sedmapadesát. Naopak nejméně tyto prostředky používali redaktoři Třebíčského deníku, a to celkem sedmadvacetkrát. Nejfrekventovanějším prostředkem lexikální expresivity bylo užívání slovtvorných expresiv a deminutiv z námi vytvořené kategorie „ostatní jednotky s kladným citovým příznakem“. Hojně byla využívána také domácká slova a výrazy bez vyhraněného hodnocení. Expresivní výrazy s citovým příznakem používali redaktoři převážně s příznakem kladným. Se záporným citovým příznakem jsme identifikovali pouze sedm výrazů, které jsme zařadili do kategorie „ostatní jednotky se záporným citovým příznakem“. Myslíme si, že hlavním faktorem, proč redaktoři regionálních Deníků používají především kladný citový příznak, je přiblížení se čtenářům a snaha se jim i do určité míry zalíbit. Určitou roli může hrát i výběr tématu, protože do článků, které se týkají dětských kroužků či budoucích rodiček, se podle našeho názoru domácká slova a deminutiva hodí a pro čtenáře jsou pak takové články i čtivější. Nutno však podotknout, že expresivní výrazy do zpravodajství nepatří, protože příjemci nedávají dostatečný prostor pro vlastní interpretaci přijímaných informací.

Nejčastějším deminutivem bylo slovo maminka, které je podle našeho názoru řadě čtenářů bližší než neutrální výraz matka. Dalším možným důvodem, proč se zde

neobjevují žádná hanlivá nebo vulgární slova či dysfemismy neobjevují, je serióznost tohoto periodika. K tomuto závěru jsme došli na základě předchozí kvantifikace jednotlivých typů lexikální expresivity.

K identifikaci lexikálních expresiv nám pomohla taxonomie expresivních prostředků v lexikální rovině. Jelikož se ale jednotlivé přístupy k našemu tématu značně liší, museli jsme si pojem expresivita nejprve vymezit a poté určit základní kritéria pro to, jaké jednotky budeme nazývat expresivními. Lexikální expresivitu jsme vysvětlili ve dvou pohledech. V první řadě jsme ji rozdělili na inherentní, adherentní a kontextovou a poté jsme ji rozdělili podle kvality příznaku na expresivitu s kladným citovým příznakem a expresivitu se záporným citovým příznakem. Také v této typologii se někteří lingvisté rozcházelí, upřednostnili jsme proto taxonomii jednoho z nich, případně vytvořili vlastní. K tomuto dělení jsme se rozhodli přidat ještě kategorii „Jednotky bez vyhraněného hodnocení“, kam jsme řadili expresivní jednotky, které nemají citový příznak vyhraněný. Je však nutné podotknout, že zmíněný systém je do značné míry subjektivní a nelze jej považovat za konečný. Důvodem je dynamický vývoj českého jazyka i určitý stupeň subjektivity, který působí na rozhodování jednotlivých lingvistů.

Seznam použitých zkratk

ASSČ – Akademický slovník současné češtiny

PSČJ – Příruční slovník českého jazyka

PSP – Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

SSJČ – Slovník spisovného jazyka českého

SSČ – Slovník současné češtiny pro školu a veřejnost

VLM – Vltava Labe Media

Seznam použité literatury

BALLY, Ch. *Le langage et la vie*. Paris, 1926.

BARTOŠEK, J. *Úvod do studia žurnalistiky: studijní texty pro distanční studium*. 2. přeprac. vyd. Olomouc, 2001. ISBN 80-244-0235-1.

BEČKA, J. V. *Česká stylistika*. Praha, 1992. ISBN 80-200-0020-8.

BEČKA, J. V. *Jazyk a styl novin*. Praha, 1973.

BEČKA, J. V. *Vybrané kapitoly z české stylistiky*. Praha, 1966.

ČECHOVÁ, M. *Současná česká stylistika*. Praha, 2003. ISBN 80-86642-00-3.

ČECHOVÁ, M., KRČMOVÁ, M. a MINÁŘOVÁ, E. *Současná stylistika*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČERMÁK, F. *Lexikon a sémantika*. Praha, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3.

GREPL, M. *Emocionálně motivované aktualizace v syntaktické struktuře výpovědi*. Brno, 1967.

GREPL, M. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha, 1995. ISBN 80-7106-134-4.

HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě: Učebnice pro vysoké školy*. Praha, 1980.

HENDL, J. *Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat*. 4., rozš. vyd. Praha, 2012. ISBN 978-80-262-0200-4.

HRADILOVÁ, D. *Funkční aspekty lexikální expresivity v současné češtině*. Olomouc, 2015. ISBN 978-80-244-4841-1.

JÍLEK, V. a BEDNAŘÍKOVÁ, B. *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*. Olomouc, 2015. ISBN 978-80-244-4896-1.

JÍLEK, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*. Olomouc, 2005. ISBN 80-244-1246-2.

JÍLEK, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Olomouc, 2009. ISBN 978-80-244-2218-3.

KRČMOVÁ, M. *Integrace v jazycích - jazyky v integraci*. Praha, 2010. ISBN 978-80-7422-001-2.

MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5.

OSVALDOVÁ, B. a LÁBOVÁ, A. *Zpravodajství v médiích*. Praha, 2001. ISBN 80-246-0248-2.

TRAMPOTA, T. *Zpravodajství*. Praha, 2006. ISBN 80-7367-096-8.

ZIMA, J. *Expresivita slova v současné češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha, 1961.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1 – Absolutní četnost a průměrný výskyt prostředků lexikální expresivity za sledované období ve všech pěti sledovaných Denících

Tabulka 2 – Absolutní četnost a průměrný výskyt prostředků lexikální expresivity za sledované období v Havlíčkobrodském deníku

Tabulka 3 – Absolutní četnost a průměrný výskyt prostředků lexikální expresivity za sledované období v Jihlavském deníku

Tabulka 4 – Absolutní četnost a průměrný výskyt prostředků lexikální expresivity za sledované období v Pelhřimovském deníku

Tabulka 5 – Absolutní četnost a průměrný výskyt prostředků lexikální expresivity za sledované období v Třebíčském deníku

Tabulka 6 – Absolutní četnost a průměrný výskyt prostředků lexikální expresivity za sledované období ve Žďárském deníku

Tabulka 7 – Celkový počet expresivních jednotek v jednotlivých Denících

Graf 1 - Celkový počet expresivních jednotek v jednotlivých Denících